БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. СЕНТЯБРЬ 3 вторник № 209 (5613).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Тайбың болгаш социализм— чугула, буянныг сорулга

Н. С. ХРУЩЕВ—ЮГОСЛАВИЯДА

БЛЕД. СЭТА-ның корреспондентилери Д. Бочаров биле И. Титов оларның дамчыдып турары болза:

СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев, ЮСФР-ниң президентизи, ЮКЭ-ниң чиңгине секретары Иосип Броз Тито олар кадайлары-биле кады Блед хөлге селгүүстээшкин кылган.

Совет чазактың баштыны болгаш Югославияның президентизи Бледтен 35 километр ырак Боҳинь хөлче, чурумалдыг шынааже Блед хоорайдан чорупканнар. Олар «Златорог» деп турисчи аалчылар бажыңынга барган болгаш ында дыштанып турарлар оларны чылыы-биле уткаан.

Гостиницаның администрация чериниң дилээн өзугаар Н. С. Хрущев, Иосип Броз Тито болгаш оларның кадайлары хүндүлүг аалчыларның дептеринге ат салганнар.

Кыска дыштанылганың соонда Н. С. Хрущев биле Иосип Броз Тито Блед хоорайга эөп келген.

Хүннүң ийиги чартыында олар Бридода Н. С. Хрущевтүң турар черинче чорупкан.

• • •

ЗАГРЕБ. СЭТА-ның корреспондентилери Д. Бочаров биле И. Титов оларның дамчыдып турары болза:

СЭКП ТК-ның Бирги секретары болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев база ЮКЭ-ниң Чиңгине секретары болгаш ЮСФР-ниң Президентизи Иосип Броз Тито Хорватияның социалистиг республиказының найысылалы Загребке сентябрь 1-де чеде берген.

Сентябрьның 1-ниң эртенинде хүндүлөөчел Словенияның чону эргим аалчыларны чылыы-биле үдээн. Байырлал шинчи киргөн хоорайларның болгаш көдээ суурларның муңмуң чурттакчылары Брододан Оточецке чедир словен черге бүгү орукту дургаар Совет чазактың баштынына болгаш президент Титога чүректің ханызындан байыр чедирип, орук-суур аас-кежиктиг чоруурун оларга күзеп турган.

Люблянаның чону оларны онза чылыы-биле үдээн. Словенияның найысылалының барык бүгү чону кудумчуларга болгаш шөлдерге чыылган. Черге алганга хөгжүмнер, адыш часкаашкыны ыңгыланып турган, бажында кел чыдар машиналарже чечектерни октап турган.

Словен-хорват кызыгаарда Оточец хоорайга чыскаалган машиналар чедип келген. Анда чедир Н. С. Хрущевту ЮКЭ ТК-ның күүскомунуң кежигүнү, Словенияның коммунистер эвилелиниң ТК-ның секретары М. Маринко, ЮКЭ ТК-ның күүскомунуң кежигүнү Ф. Лескошек болгаш Словения республиканың өске-даа удуртукчулары үдеп чораанар.

Эргим аалчыларны уткып алырыбиле Хорватияның коммунистер эвилелиниң ТК-ның секретары, ЮКЭ ТК-ның күүскомунуң кежигүнү В. В. Бакарич, Хорватияның чазаның баштыны М. Шпилак болгаш албанның өске-даа кижилери Загребтен 65 километр ырак турар Оточецке чедип келген.

Оточецке кыска доктаашкын соонда машиналарның колонназы Загребче чорупкан. Чуртта хемчээлиниң талазы-биле ийиги хоорай—Загребтің чурттакчылары хүндүлүг совет аалчыны болгаш бодунуң президентизин өөрүшкү-биле уткаан. Н. С. Хрущевтүң болгаш Иосип Броз Титонуң машиналарының чоруп турганы хоорай чанындан төпке чедир бүгү кудумчуларга кижилер чыглы берген турган, олар совет кызыл тукту болгаш Югославияның үш өңнүг тугун 'кимскидип, байыр чедирген йөрээлдерни салып, «Ура!» чаңгыланып турган.

«Кирип моорланар, эргим совет аалчылар», «Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның улустарының чаңгыс эви делгерезин!», «Тайбың биле социализм чардынмас!» деп орус болгаш хорват дылдарга бижээн лозунгнарны, туктарны болгаш транспарантыларны чер болганда аскан.

Загребке Н. С. Хрущев болгаш Иосип Броз Тито олар-биле кады ЮСФР-ниң оралакчы президентизи А. Ранкович болгаш өске-даа югослав албан кижилери, а ол ышкаш Совет чазактың баштыңын үдеп чорууру СЭКП ТК-ның секретары Ю. В. Андропов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП Москва хооркомунуң бирги секретары Н. Г. Егорычев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Ленинград үлетпүр обкомунуң бирги секретары В. С. Толстиков, ССРЭ-ниң Югославияда элчини А. М. Пузанов, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң бешки европа килдизиниң өргелекчизи С. Т. Астанин болгаш өске-даа кижилер келген.

И. Броз Титонуң чугаазы

Велень шахтёрларының мурнунга чугаалаан бодунуң чугаазының эгезинге И. Тито «аная шахтёрдан эгелээш, улуг Совет Эвилелиниң, социализмниң баштайгы чуртунуң удуртукчузунга чедир орукту эрткен кижи» Н. С. Хрущевка изиг байыр чедирген.

Социализм болза бистің үевистің шиитпирлиг күжү апарган деп, И. Броз Тито оон ыңай чугаалаан. Мооц-биле холбаштыр социалистиг чурттарның база делегейниң социалистиг болгаш өске-даа депшилгелиг күштерининг харыысалгазы улгадып турар. Ам социалистиг чурттар боттарының экономиктиг күчүзүн эң улуу-биле хөгждүр, ажылчы чоннарның амыдырал байдалдарын капитализмниң билбези шак ындыг деңнелге чедир эжижидер, амгы үениң бүдүүлгезин организастаар ужурлуг деп чүвени мырыңай билдингир кызымаккайы-биле демдеглеп турар совет эштер-биле, эш Хрущев-биле бис бүрүн чөпшээрежип турар бис. Социализм база ангылар болгаш мөлчүгдел чок ниитилел капитализм-биле экономиктиг чарышка бодунуң артык күшүгүн туюлунга чедир көрүзеринде бодунуң эргежок чугула түүлдери бар болуп турар. Янзы-бүрү хоозун революсчулар боттарының хоозун сөстери болгаш чайгылчак политиказы-биле социализмниң чаалап алышкыннарын бужартадып, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин чарылдырып, оон тиилележе аппар чыдар дүрүм өзугаар чорудулгаларын саададып турарын шуут-ла көрүп болур-дур.

Бистер, коммунистер болгаш Югославияның улустары делегейниң ажылчын шимчээшкинин деткиир болгаш улам ыңай быжыглаар дээш бодувустүң күжениишкинериви харамнанмас бис деп, И. Тито демдеглээн. Делегейниң революсчу ажылчын шимчээшкинин марксизчилеиничи оруктан хоозун революсчу орукче, расизмниң, анархизмниң оруунче тайзырын кызыдып чоруур кижилерниң оралдажышкыннарынга удур демисежир бис.

Югославияның хөгжүлдезиниң чаа перспективтиг планын ажылдап кылып турар бис деп, ЮСФР-ниң президентизи чугаалаан. 1964 чылдан эгелээш, 1970 чылга чедир чаа чеди чыл планын ажылдап кылыр үеинде бис, кижи дугайында сагыш салышкын, бистің ажылчы чоннарывыстың материал болгаш культурлуг амыдырал байдалдарын, күш-ажылының байдалдарын доктаамал эжижидер дугайында сагыш салышкын социалистиг Югославияның экономиктиг политиказының утка-шынары болур деп чүвени барымдаалап турар бис. Үлетпүр бүдүүлгени улуу-биле өстүрери баш бүрүнгаар көрдүнүп турар.

Көдээ ажыл-агыйга социалистиг харылзааларны улам ыңай быжыглаарын болгаш калбартырын планга баш бурунгаар көөр деп бодап турар бис.

Н. С. Хрущев-биле чугаалажышкыннарга хамаарыштыр И. Титонуң чугаалаары болза:

Делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле бистің үзел-бодалдарывыс чаңгыс аай дээрзин күзел ханыышкын-биле чугаалап болур мен. Дайынны бистің үевисте баш удур болдурбазының, бүгү делегейге тайбыңны камгалаарының болгаш улустар аразында кады ажылдажылганы быжыглаарының сорулгазындан артык чугула сорулга бүгү делегейниң коммунистеринде болгаш депшилгелиг кижилеринде, ылангыя күрүне ажылдакчыларында чок дээрзинге бүрүнү-биле чөпшээрежип турар бис.

Делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын тайбың арга-биле шиитпирлээриниң эргежок чугулазын, тустус чурттарның-даа база ол ышкаш делегейниң кады ажылдажылгазының-даа айтырыгларынга болгаш эрге-ажыктарынга дүгжүп турар экономиктиг харылзааларны улустар аразынга хөгждүдер дугайында айтырыгның талазы-биле, чаа, ылангыя хөгжүп турар чурттарга моон сөңгаарны дузаламчы дугайында айтырыгның талазы-биле үзел-бодалдарының чаңгыс аайы бисте бүрүнү-биле илереттинген.

Ындыг үзел-бодалдарны янзы-бүрү политиктиг авантюристер болгаш делегейниң боттуг кады ажылдажылгазының дайзыннары болган чок-ла хажыдып, ССРЭ-ниң, ЮСФР-ниң болгаш делегейле өске-даа депшилгелиг күштерниң боттуг политиказын «капитализмниң мурнунга дүжүп беринишкин», «революстуг демиселден ойталааны ол» деп чулчуруп турарлар. Делегей олар-биле кады барбас болгаш барып-даа шыдавас, чүге дээрге, оларның авантюрисчи айтыышкыннары делегейниң ажылчын шимчээшкининге болгаш делегейниң улустарынга таарышпас. Олар тайбың деп чүл, дайын деп чүл деп чүвени билир, революсчу болгаш депшилгелиг түүлдер деп чүл ол дээрзин билир, социализмниң күштеринге бүзүревишаан, бүгү талалыг депшилгеге эргежок чугула байдалдарны чедип алырын билип турар.

Совет Эвилели биле Югославияның аразында кады ажылдажылганы быжыглаарынга болгаш калбартырынга кылыр деп турар түүлдерни чугаазының түүнелинде айыткаш, И. Титонуң чугаалааны болза: бистің харылзааларывыс улам найыралчы болгаш чүректің ханы байдалынга хөгжөөн турарынга бүгү-ле түүлдер бар болуп турар—дээн.

Эш Н. С. Хрущевтуң чугаазы

Улусчу эрге-чагырганың чылдарында бодунуң черинин кырынга тургузуп алган түүлдери дээш югослав улус дүрүм өзугаар чоргаарланыш болур деп шахтёржу Велене хоорайга август 30-де болган митингге чүве чугаалап турган Н. С. Хрущев чугаалаан. Ажылчын аңгының, техниктиг интеллигенцияның холдары-биле он-он заводтар болгаш фабрикалар туттунган. Металлургия бүдүүлгелери, машина тудуушкунунун, судно тудуушкунунун, станоктар тудуушкунунуң заводтары, химиктиг бүдүүлгелер, электростанциялар болгаш өске-даа хөй түүлдер өзүп үнген.

Улустуң байлакшылын көвүдедир дугайында, улустуң чаагай чоруун өстүрер дугайында сагыш салбышаан, ажыл-керектің өске талазының дугайын—бистің бүгү-ле тургузуп алган түүлдеривисти дайынның өртүнден камгалаар, тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дугайын база бодаар ужурлуг бис деп эш Хрущев оон ыңай демдеглээн. Термоядролуг чөрүлдөөни тайбың таарыштырары дээш, тайбың болгаш социализм дээш демисел болза бистің үевисте өйү келген болгаш чаагай сорулга болур.

Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказы Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа күрүнелер-биле кады, тайбыңга ынакшылдыг бүгү-ле күштер-биле кады тайбыңны быжыглаары дээш демиселде чоруп турарын совет улус ханы сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп турар деп Н. С. Хрущев медеглээн. Ол демиселге бис өзөөш өвес түүлдерни чедип алган бис. Эрткен чылдың октябрьда Кариб далай районунга болган болуушкунну сактып көрүнер. Аңаа өске-даа, чамдык таварылгаларда ышкаш, социалистиг чурттар, тайбыңга ынакшылдыг бүгү-ле күштер империалистерниң оруун шиитпирлии-биле дуй турып, тайбың таарыштырылгаже баарынче оларны албадаан.

Агаарга, космоска болгаш суг адаанга ядролуг шенелделерни хоругдаар талазы-биле Керээ чарган дугайында медээни чаагай сеткилдиг бүгү-ле кижилер өөрүшкүлел-биле уткаан. Керээниң баштайгы болгаш шуут түннели болза агаарны болгаш сугну радиоактивтиг тоглаашкыннар-биле хоранналр чорукту узуткааны болур. Ынчалзажок, шенелделерни хоругдаар дугайында Керээниң ужур-дузазы улам калбарып турар. Делегей байдалын шиитпирлии-биле экижидерин улустар негеп турар. Олар болза чепсегленишкиннерни өндере бүдүрерин соксадырының болгаш чер кырынга быжыг тайбыңны доктаадырының угланыышкынынга боттуг базымнарны көөрүн күзеп турар.

Москвага ат салдынган Керээ болза, ол сорулгага бурунгаар улам ыңай шимчээшкинге таарымчалыг байдалды тургузуп турар баштайгы базым-дыр. Улустар аразының бүзүрелиниң кадык өзүмнери тыптын келген.

Бистің чугаалажышкыннар кылып турган күрүнелеривис — АКШ-тың болгаш Великобританияның чазактарының чүткүлүн база үнелээр апаар бис деп Н. С. Хрущев оон ыңай чугаалаан, олар болза ядролуг чепсектің шенелделерин кезик-чамдыктай хоругдаар дугайында дугуржулгаларны чедип алырынга белеиин илереткеннер болгай. Ынчангаш ол болза, моон сөңгаар-даа делегей айтырыгларынга, бот-боттарывыска тааржыр шиитпирлерни тып болуурдур бис деп бүзүрелди берип турар, ол чорук улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынга дузалаар. Ындыг айтырыгларның аразында делегейниң шынгыы контролю-биле чепсегленишкинни бүгүнинни болгаш бүрүн дүжүрер дугайында дугуржулганы чедип алыры эң чугула ужур-дузалыг болур ийик. Ол болза чепсегленишкиннерни өндере бүдүрерин үзүткаар ийик. Улустар боттарының келир үеэзинин дугайында улуг бүзүрелдиг болур ийик.

Амгы үе-чадада делегей дайынын чайладып болур, тайбың кожа-хелбөө догуннаашкынның принциптерин боттандырарын чедип алыр бүгү-ле аргалар бар деп делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкини чугула теоретиктиг база практиктиг түннелди кылган дээрзин СЭКП ТК-ның Бирги секретары оон ыңай айыткан. Бо түннел болза делегей социалистиг системазы хемчээл чокка өскен, быжыккан болгаш тәәгүлүг хөгжүлденнің чорудулгазын тодаргайлап турар улам-на шиитпирлиг күш апар чыдар дээрзинге үндезилеттинген. Бистің-биле кады амгы үениң бүгү-ле революсчу болгаш депшилгелиг күштери тайбың дээш демиселге кирип турар.

Термоядролуг дайын коргунчуг эвес, чүге дээрге капиталистиг делегейниң бузундуларынга улам бедик цивилизация тургустунган турар дээр политиктиг ажыддакчылары харыысалга чок чүве чугаалап турарлар-дыр деп эш Хрущев демдеглээн. Чөптүг эвес үптехчи дайынның кеззеде удурланыкчылары болуп келген улустарның өмүнээзинден чугаалаар кандыг эрге оларда барыг? Бир эвес ындыг ажылдакчылар боттарының салым-чолун хамаанчок деп бодап турар чүве болза, олар оозунга баш миннип турзуннар, а миллион-миллион кижилерниң салым-чолу-биле ойнаарын орадашпазыннар.

Империализмниң милитарисчи бөлүктерининг махинациязынга нүүлдүг үүлгедигленге каракты шийип, оларның айыылдыг ажылчорудулгазын тооп көрбейн баар болза, ол дээрге болдуруп болбас сагыш амыр чорук болур ийик деп эш Хрущев чугаалаан. НАТО-ның каттышкан ядролуг күштери деп адаар чүүлдү турузарының планнарындан чарлырын шуут күзевейн турар милитаристерниң айыылдыг чимзеиишкиннерин херекке албайн баар эргевис чок. Оларның сүмелеп турар чүвези болза ядролуг чепсекти нептередиринге дөрт орук, олче барын-герман милитаристерниң кирерин чиигедип турар орук-тур. Ынчалзажок бистің үевисте империалистер боттарының кара-туразы-биле улустарның салым-чолун баш миннип шыдавастар. Империалистиг агрессчилерни чүгеннептер аргалыг күштер делегейде бар. Ам өске үе, күштерниң денгизүүрү өске дээрзин империалистер билир ужурлуг.

Совет Эвилели кандытыл дээр болза, шиитпирлээри тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга дузалапкы дег, янзы-бүрү социал болгаш политиктиг тургузуглуг күрүнелер аразынга тайбың кожа-хелбөө догуннаашкынны быжыглагы дег бүгү айтырыгларны шиитпирлөөр талазы-биле чугаалажышкыннарны барынын талакы күрүнелер-биле чорударынга белен. Ынчангаш Югославияның чазаа ол айтырыгларга шак-ла ындыг турушту өөлеп турарын демдеглээри биске өөрүнчүгдүр.

Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның акы-дүнма улустарының аразында харылзаалар сөөлгү үеде чаазы-биле хөгжүп эгелээн деп СЭКП ТК-ның Бирги секретары болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы демдеглээн. Экономика, эртем-техника, культура харылзаалары быжыгып турар. Делегейниң кол-кол айтырыгларының талазы-биле бистің чурттарывыстың чазактарында бот-боттарын бүрүн билчир чорук болгаш дугуржулга бар. Бис тайбың дээш, тайбың кожа-хелбөө догуннаашкын дээш, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш, колониалдыг системаны туюлунга чедир үзүткаары дээш, герман айтырыгны тайбың таарыштырып шиитпирлөөри дээш, база өске-даа чугула айтырыглар талазы-биле туржып турар бис.

Социализмни болгаш коммунизмни тургузарының ниити сорулгалары—бистің даштыкы политиктиг угланыышкывыстың фундаментизи, бистің хөделишкиннеривистің угланыышкынын болгаш характерин тодаргайлап турар фактор ол-дур деп Н. С. Хрущев чугаалаан.

Бистин совет коммунистерге Югославияның коммунистери-биле үндезин чөрүлдөөлер туруп болбас, чүге дээрге бистің ийи чурттарывыс социалистиг чурттар болуп турар деп Н. С. Хрущев демдеглээн.

Бистин ажыл-чорудулгавыска, социализмни болгаш коммунизмни тургузарынга аңгы-аңгы билиишкин, кандыг-бир айтырыгларны шиитпирлээринге, чамдыкта харын принципиалдыг-даа янзы-бүрү көрүүшкүн туруп болур бе? Туруп болбайнаан.

Ындыг таварылгаларда чүнү кылырыл? Бисти каттыштырып турар эн-не кол, шиитпирлиг түүлге чаңгыс эпти чедип алыр херек. Кандыг-бир тодаргай айтырыглар талазы-биле чөрүлдөөлер тыптын келгенде, шыдамык болур чорукту илередир херек.

Бистің партияларывыска, эргечагырганы чаалап алган ажылчын аңгыга онаажып турар харыысалга болза акы-дүнма партияларның дуржулгазын үнелеп көөр дугайында чугаа чоруп турда, аажок шыдамык, маажым болурун бистен негеп турар.

Социализмни болгаш коммунизмни тургузарының херээ чаа, аная эвес ажыл-херек деп эш Н. С. Хрущев демдеглээн. Маная частырыглар туруп болбайн-аан. Ынчангаш, партия бодунуң ажыл-чорудулгазын бүгү талазы-биле анализтээн база частырыгларны өй-шаанда эткен турары чугула.

Үндезин айтырыглар талазы-биле бистин бодалдарывыс чаңгыс аай тургустунган дээ болал мөөн сагыжымга кирди деп СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы медеглээн. Бир эвес кол, шиитпирлиг түүлге принципиалдыг туруштарга турар болзувуса, марксизм-ленинизмге шынчы болур болзувуса, пролетаржы интернационализмниң принципте-ринге шынчы болур болзувуса, аңгы туруштарынга турар болзувуса, бүгү-ле айтырыглар шын шиитпирлеттинер дээрзинге бүзүрээр бис.

Даартагы хүн бөгүнгүзүнден эки болзун дээш, ажылчын аңгының эпсеткил каттыжышкыны быжыксын, бистің партияларывыстың аразынга, Совет Эвилелиниң улустарының болгаш Югославияның улустарының аразынга, социалистиг кады ажылдажылганын бүгү-ле улустарының аразынга харылзаалар эжижизин дээш, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эви быжыксын дээш бүгү түүлдерни кылыылынар деп Н. С. Хрущев түннелинде чугаалаан. Бис ол дээш туржур бис!

Кукурузаның бедик дүжүдү

ЧАДААНА. Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң кукурузачылары 875 гектар кукурузаны бүрүү-биле ажаап апкан. Олар кукурузаның бедик дүжүдү дээш республика чарыжының мурнакчылары болуп, гектар санындан ортумаа-биле 420 центнер ногаан массаны өстүрүп алганнар.

Аныяк кукурузачылар Ооржак Сорулга, Монгуш Удувас-оол кукурузаны шын дөрбелчиннерге тараап, чайгы ажаалганы экижиткениниң түнелинде, га бүрүзүнден 400—500 центнер ногаан массаны ажаап алгылаан.

Ол үнелиг культураның бедик дүжүдү дээш трактористер Иргит Бавуу, Ооржак Доруг-оол, машинистер Сат Базыр, Ооржак Докпак, чолаачылар Монгуш Базыр-оол, Докпак Сиина, Ондар Сундуй-оол, Монгуш Бүрбү олар онза шылгарааңгай ажылданнар.

Келген медээлерни өзугаар алырга, бо чылын кукуруза дүжүдүнүң хөйүнүң талазы-биле бо колхоз ам бирги черде чоруп турар.

Шалыпчы фронтуда

МЕЖЕГЕЙ. Сөөлгү хүннер боранныг бооп, ажаап алыышкына шаптыктаза-даа, «Межегей» совхозтуң № 1 хову бригадазының ажыл-ишчи тараажылары аязы берген үелерни чөптүг ажыглаарын, сыпта тараа бүрүзүн чидириг чокка, дүрген ажаап алырын оралдажып, шалыпчы фронтунуң мурнуку одуруунда туржуп турарлар.

Бригада ниитизи-биле 550 ажыг гектар черниң тараазын ажаап алган. Мында га бүрүзүнден ортумаа-биле 6—7 центнер кызыл-тасты ажаап ап турар.

Механизаторларның аразында Михаил Чернышевтуң баштааны комбайнерлер бөлүү ажаап алыышкынның мурнуку одуруунда. Ол бөлүктүң составында «СК-3» деп үш комбайнның башкарыкчылары Куулар Биче-оол, Борис Васильев болгаш Михаил Чернышев олар шөлдү чаңгыс угда дескинип чоруп турарлар.

— Бот-боттарывыска дузалашпышаан, ниити чедишкини чедип алыр, оон-биле чеди чылдың бешки чылынга күш-ажылчы салыышкынны киирер — бистің ниити сорулгавыс мындыг — деп, эш Чернышевтуң сорук кириишкининг болгаш быжыг бүзүрел-биле чугаалааны черде өөрүнчүг.

Бо бөлүктүң киржикчилериниң ажылга дуржулгазы-даа, кызымаккайы-даа олар социалистиг чарышка берген сөзүн өөлеп шыдаар дээрзинге бүзүрелдиг. Комбайн бүрүзү хүнде 10,7 гектар черниң тараазын ажаап алыр нормалыг. Хову корабльдериниң башкарыкчылары Чернышев, Биче-оол, Васильев оларның кайызы-даа хүнде 20 гектардан өөрүш эвес черниң тараазын кестирип турарлар.

Оларның аразында Куулар Биче-оол эрткен чылдың ажаап алыышкын сезонунда «СК-3» комбайн-биле 800 гектар тараана ажаап алырын хүлээнгеш, 850 гектар кылдыр күүсеткен. Сезонда 280 гектар черниң тараазын ажаап алыр норманы шак ынчаар күүседир деп чорук өзулуг ажыл-ишчи чоруктуң херечизи-дир.

— Бо чылын бистің бо бөлүүвүс 2000 гектардан өөрүш эвес тараана ажаап алырын хүлээнип алган. Ол дээрге комбайн бүрүзүнге барык-ла 700 гектарны онааганы ол-дур. Ындыг кан болган чылда чаңгыс борбак-даа тараа бүрүзү биске дыка үнелиг. Чамдык районнарга деңнээрге, бисте багай эвес дүжүт-түр. Ону чидириг чокка ажаап алыр хүлээлгелиг бис — деп, комбайнер эш Чернышев чугаалап турар.

Таңды Уула эдээ чурттуг бо тараажыдарның хову турлаанга чеде бөөрге, мында кижи бүрүзүнүң шимчээшкини, сөс-домаа үнелиг үе-шактыг чөптүг ажыглаарынче угланганын кижи дораан-на эскерип каар. Ындыг болур-даа ужурлуг. Сөөлгү каш хонукта мында боранныг, соок хүннер болган. Хар сыннар баштарында көзүлдүр чаапкан.

Совхозтуң партия организациязы ажаап алыышкын ажыддарын үлегерлиг чорударынче угланган сагындырыглыг болгаш кыйгырыглыг лозунгнарны бригада төвүнде делгереңгейи-биле аскан.

— Кижи бүрүзү хөйнү кылырын оралдажып турар. Боттарывыс каан хүннерде 12 шак дургузунда ажылдап тур бис. Өстүрүп алган тараавысты чидириг чокка ажаап алыр дээш шак ынчаар ажылдаары — бистің патриотчу хүлээлгевис болур — деп, мурнакчы комбайнер Куулар Биче-оол база-ла бодунуң өөрүн сорук киирип чугаалап турар.

Сөглээн сөзүнге ээ болур

БАЖЫҢ-АЛААК. (Телефон-биле). Чеди чылдың бешки күзүнүң чаа дүжүдүн күрүнеге киирер талазы-биле Тываның бүгү кедээ ажыл-агый ажыл-ишчилеринге кыйгырыгның өгелекчилеринин бирээзи — Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң ажыл-ишчилери бо хүннерде кандыг чедишкиннерлиг болуп турарын ук ажыл-агыйның удуртукчузу эш Токтугу-биле бистин корреспондентивис телефон дамчыштыр кыска беседа кылган.

— Дүжүт ажаап алыышкының кыска хуусаала чидириг чок чорудар, күрүне мурнунга алган хүлээлгевисти аддарлыы-биле күүседир дээш бүгү-ле күштеривисти мөөннеп турар бис. Амгы үеде бистин механизаторларывыс 11 комбайн-биле Арыг-Бажында тараа шөлдеринде 200 гектар ажыг кызыл-таңты дооскаш, Чолар ховузунуң тараазын кестирип кирипкен—деп, Монгуш Допур-оолович чугаалааш— ол августуң сөөлгү хүнү—21-ге чедир ажыл-агыйның ниити тараа шөлүнде 660 гектар черниң кызыл-тазы кестинген, оон үүгле күрүне шыжамырынга безин 220 тоннаны дужаадывыс—дээн.

Ында өзулуг күш-ажылчы шалыпчы чорукту көргүзүп турар ажыл-ишчилер улам көвүдеп турар. Колхозтуң мурнакчы механизатору Сат Шооча бо хүннерге чедир 150 гектар черниң тараазын кестирген. Ол ышкаш комбайнер Монгуш Кертик-оол нормазын үргүлчү-ле ажыр күүседип, хүнде 12—13 гектар чедир кестирип келген.

— Тараа шөлдеринде демиселдин мурнуку одуруунда чоруп турарларның аразында үүгле механизаторлар эвес, чолаачылар база хөй—деп, эш Доктугу оон ыңай уламчылаан.— Колхозтуң төп шанынче тараа сөөртүп турар бистин чолаачыларывыс эштер Ондар Шурпу, Саая Очур-оол олар чүткүлүг ажылдап турар. Чолаачы эш Монгуш Алдын-оол хүнде-ле 25 тонна чедир тараана сөөртүп чедирип, кызымаккай ажылдап турар.

Искрачылар күрүне мурнунга аазаан сөзүнге ээ болур дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар.

Хүлээлгени алган

Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң тараа шөлдеринде үш бригада ажылдап турар. Ол бригадаларның кежигүннери бо хүннерге чедир 500 га черниң тараазын чидириг чок ажаап алган. Комбайнерлер А. Абрамов, В. Гончаров, В. Осипов болгаш өске-даа эштер хүнде 10 ганы кезер турган, херек кырында 17—20 ганы ажаап ап турар. Мында барык комбайнер бүрүзү 350-ден 600 ганы кезерин хүлээнген.

Техниканың хөй кезии үрелбейн ажылдап турза-даа, «Сельхозтехника» салбырының септээн чамдык комбайннарын катап септээр ужурга таваржып турар. «СК-3» деп бир комбайнның кезектерин шуут часкаш, катап септээн. Ынчалза-даа ол амга чедир шөлче үнмээн.

Техниканың хөй кезии үрелбейн ажылдап турза-даа, «Сельхозтехника» салбырының септээн чамдык комбайннарын катап септээр ужурга таваржып турар. «СК-3» деп бир комбайнның кезектерин шуут часкаш, катап септээн. Ынчалза-даа ол амга чедир шөлче үнмээн.

Делегейде аажок улуг ужур-дузалыг болуушкун

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралында

Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиг шенелделерин кылырын хоруглаар дугайында Керээге августуң эгезинде Москвага ат салганы бүгү диптерниң чүс-чүс миллион кижилериниң кичээнгейиниң төвүнде артыпшаан турар.

Керээ кызыгаарлаттынган характерлиг турза-даа, бүгү совет улус, делегейниң хөй-ниитизи өнү дайынның угаан-сарыыл чок чоруун угаанбодалың ашкан тиилелгези кылдыр, бүгү кижи төрелгетеннің амыдыралчы эрге-ажыктарын илередип турар документ кылдыр чөптүү-биле үнелээн. Оң херичизи — бөгүнге чедир Керээге каттышкан 80 ажыг күрүнелериниң төлээлекчилериниң ат салганы болур.

Дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче, чепсегленишкинни дүжүреринче болгаш быжыг тайбыңче угаанган боттарының күжениишкиннериниң баштайгы чедиишкинин улустар ядролуг шенелделерни хоруглаар дугайында Москва Керээзинден көрүп турарлар. Ядролуг шенелделерни хоруглаар дугайында Керээ—делегейге улуг ужур-дузалыг түүл болуп турар дээр бодалга совет улус, чаагай сеткилдиг бүгү-ле кижилер бир аай каттыжып турар. Ам ең-не кол чүве—чедип алдынган түүлге доктаавазы, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадыры дээш, бүгү делегейге тайбың дээш, чаа дайынның кыжаныына үдур демиселди кошкатпазы болур.

Совет улустуң тура-соруун илереттинган, СССР-ниң Министрлер Чөвүлели агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг шенелделер кылырын хоруглаар дугайында Керээни күштүг болдуруп бадылаарыбиле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга киирген. Киирип келген ол түүлдү ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму чугаалажып көргеш, ук Керээни түннеп үндүрери-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссияларынга шилчидип берген.

Ол комиссияларның хуралы Кремльдиң Улуг Ордузунуң Екатерина залынга август 31-де болган. Совет парламентиниң депутаттары — ССРЭ-ниң күрүне эрге-чагыргазының дээди органының ийи палаталарының даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының кежигүннери бистиң чүртүвүстүң янзы-бүрү булуннарындан четкилеп келген. Ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруглаар дугайында Керээни олар тайбының салым-хүүзу дээш, кижи төрелгетеннің келир үеви дээш ханы харыысалгалыг чоруктуң медереди-биле чугаалажып көргеннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң улуг назылыг депутаттарының бирээзи Националдар Совединиң даштыкы херектер комиссиясының даргазы эш О. В. Куусинен хуралды даргалаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң маршалы Р. Я. Малиновский болгаш атомнуг энергияны ажыглаар талазы-биле ССРЭ-ниң күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы И. Д. Морохов олар комиссияларның ажылынга киришкен. Ол ышкаш, палаталарның дарталары И. В. Спиридонов биле Я. В. Пейве олар база-ла хуралга олурушкан. Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң даштыкы херектер комиссияларының кежигүннери ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри депутат **А. А. Громыконуң** дыңнадыын дыңнааннар. Керээни — делегей амыдыралында ол чугула чогумчалыг түүлдү делегейде канчаар көрүп турарының дугайында айтырыгта,' ол айтырыгның талазы-биле янзы-бүрү чүрттарда чугаалажышкыннарның байдалынга болгаш Керээни күштүг болдуруп бадылап турарының чорудулгазынга ол кол кичээнгейни өөнүнээн.

Керээни делегейде канчаар көрүп турарын ниитизи-биле ап көөр чүве болза, ол көнчүг чогумчалыг болуп турар деп, А. А. Громыко медеглээн. Керээниң чаагай талазын болгаш ол түүлдүн политиктиг талазын база-ла шын болгаш экизи-биле үнелеп турар деп, ол айыткан. Ук Керээ болза делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынче херек кырында боттуг базым кылдыр үнелеттинген.

Күрүнелерниң 2/3 кезээнден хөй Керээге ам бизин ат салган чорук бодун бодуу-ла тодаргай чугаалап турар. Улуг күрүнелерден түгле Кыдат Улус Республика болгаш Франция Керээге ат салбаан.

Фактыларны болгаш чүвениң алыс ужурун барымдаалаарын күзевейн турар кыдат удуртукчуларның туружун айытпышаан, А. А. Громыко болза, херек кырында боттуг байдалды хөй-ниитиге моон соңгаар-даа тайылбырлаарын, ол туруштун ханы алдагдалдың көргүзеринде бистер бодувүстүң хүлээлгевис деп санап турар бис деп чугаалаан.

Тургустунып келген байдалды болгаш Керээни еске чурттарга күштүг болдуруп бадылаары-биле холбаштыр, ону чугаалажын көрүп турарының чорудулгазын анализтеп көргеш, мээн бодап турарымбиле адырга, ук Керээни чарар дугайында саналды идип үндүрген партияның Төп Комитединиң байдалдан совхозтуң удуртукчулары ам-да түннел кылбайн турар. Хойну тарып боозадыр ажылды август төнчүзүнге чедир эгелевээн, ону эгелээр дээрге-даа боозадылга пунктузу белен эвес. Чамдык одарларда бөдүүн кошкарларны хойже сула салып турар фактылар бар.

Хойнуң тарып боозадылгазын четпес организастаанының болгаш мал ажаалгазын багай чорутканының түннелинде «Өөк» совхоз бо чылдың чеди айларының дургузунда 100 хойга онаштыр 47-ле хураган алган.

Ынчалза-даа Тандының бүдүүлге эргелелиниң киржилгези-биле «Өөк» совхозта хойну тарып боозадыры болгаш черле хой ажылы сөөлгү үеде экижээнин Партия-күрүне контролюнуң комитеди демдеглээн.

Күрүнеге меге медээ киирип, чаш мал камгалаар хемчег албайн күрүнеге улуг когарал таварыштырганы дээш, «Межегей» совхозтуң директору эш Пащенко биле кол зоотехник турган эш Грибинниң (ам «Тыва» совхозта кол зоотехник) кайызында-даа айда ажыл төлевирин тырттарын Партия-күрүне контролюнуң комитеди шиитпирлээн, салбыр эргелекчизи эш Коваленкону донгуткан.

Кызылдың алгы заводунда багай шынарлыг продукция үндүрүп турарының болгаш фонд материалдарын будагдаан фактыларының дугайын Партия-күрүне контролюнуң комитеди чугаалашкан. Бо чоруктарны заводтуң директору эш Скрыль заводта бергелерден болдунган деп тайылбырлап турар. Бүдүүлгени чиг-эт-биле болгаш материалдар-биле үзүктелиишкиннинг хандырып турары-биле болгаш тускай эртемниглер четпезиби-биле холбашкан бергелер заводта барыы шын. Ынчалза-даа ол бергелерге чылдак каккаш, ажылдың чиик арганызынче киргеи. Нарын ажылдыг бичии уругларның кидис идиктериниң орнунга улуг улус идиктери кылып, бирги сорттуң орнунга ийиги сортту үйдүрүп келген. Заводтуң директору эш Скрыль 90 ажыг мүң рубль түннүн фонд материалдарын болгаш чиг-этти республика иштинге-даа, республикадан дашкаар-даа еске материалга солуур чорукту кылып, күрүне чурумун үреп турган. 9,4 мүн рубльдиг дерилгелерин садып алган хирезинде, ону эптеп тургуспаан.

Күрүне бүдүүлгезиниң чурумун үреп, продукцияның планныг ассортиментизин барымдаалаваны дээш, заводтуң директору эш Скрыльды комитет шыңгыы доңгуткан, моон соңгаар ол чоруктарын каталтаар болза өөн шыңгыы хемчег алырын аңда сагындырган.

Тараа, кукуруза, саван камгалалын болгаш ажаап алыышкынын харыысалга чок чорутканы дээш эштер Черменев биле Шевцовтуң кайызынын-даа ай шалыңын тыртарын Партия-күрүне контролюнуң комитеди шиитпирлээн. Ажыл-агыйжы эвес, харыысалга чок чорукту болдурбас дугайында чогуур үезинде хемчег албааны дээш, семиртилге совхозтарының трезиниң директору эш Глотовту болгаш кол агроному эш Крюкованы айыткан. «Сукпак» совхозтуң директору эш Петеневка харыысалга хүлээдир дугайында айтырыгны тускай көөр. Партия-күрүне контролюнга дузалаар белүүтүң даргазынга эш Шевцовту артыгар-арттырбазының дугайында айтырыгны шиитпирлээрин совхозтуң партия организациязынга, учётту сандаткан кол бухгалтер эш Яркинге харыысалга хүлээдирин трестиң директору эш Глотовка даскан.

Тандының бүдүүлге эргелелиниң «Межегей» болгаш «Өөк» совхозтарының удуртукчуларының талазыдан хой ажылын хөгжүдеринде ажылагыйжы эвес чоруктарның дугайында айтырыгны Партия-күрүне контроль комитединиң хуралынга база чугаалашкан.

«Межегей» болгаш «Өөк» совхозтарның удуртукчуларының ажылагыйжы эвес чоруунуң түннелинде хой өстүреринің болгаш эзт бүдүреринің күрүне планы күүсеттинмейн турар. Чижээ, «Межегей» совхозтуң удуртукчуларының (директору эш Пащенко, кол зоотехник турган эш Грибин, кол мал эмчизи эш Чүльдүм, салбыр эргелекчизи эш Коваленко) буруузу-биле 1962 чылда мал тарып боозадырының планын күүсетпээн. Ону чажырар дээш, тарып боозадылга дугайында меге отчётту күрүнеге киирген турган. Тарып боозадылга дугайында 1962 чылдың отчёду-биле алырга, 1963 чылдың июнь 1-де 4580 хураган алдынар ужурлуг турда, бо чылдың чеди айларының дургузунда түгле 931 хураган азы 100 хойга онаштыр 18,8 хураган алдынган. Тарып боозадылганы шупту хойларга чорутпайн ,чамдык коданнарда сула салыпкан кошкарларның боозадылгазы кылдыр агаардан ортумак санны алгаш, отчётту тургускан дугайын кол зоотехник турган И. Г. Грибин Партия-күрүне контролюнуң комитединиң хуралынга миннип медеглээн. Өөн ангыда малдың ажаалгазынын багайындан чеди айлар дургузунда 442 хураганнар өлген. Өөн түннелинде күрүнеге улуг когарал болган.

Хой ажылында мындыг дүүвүрээнитеди болгаш Совет чазак кончуг эки херекти кылган деп ийи комиссияларның түннел үндүреринің үндезин-барымдаазы бар-дыр деп, А. А. Громыко уламчылаан. Ук Керээ болза делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырыддырарынче угланган шынап-ла чугула түүл болур дээрзин бүрүнү-биле медереп билбишаан, ол Керээни күштүг болдуруп бадылаарын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга сүмелээр болза, комиссияларның шын кылганы ол болур. Ук Керээни ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң күштүг болдуруп бадылаанын делегейниң хөй-ниитизи болур чотууру-биле үнелээн турар болгаш ол чорук совет даштыкы политикага — тайбыңның политиказынга, тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказынга чугула ужур-дузалыг болур апаар.

Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин кылырын хоруглаар дугайында Керээни күштүг болдуруп бадылаарын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга сүмелээр дээрзиниң дугайында доктаалды хүлээп алырынче ийи комиссияларның кежигүннерин ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри түннелинде кыйыргган.

Керээни чугаалажып көөру эгелээн. Эвилелдиң Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының кежигүну депутат **З. В. Пушкарева** бир дугаарында санал берген.

Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг шенелделерни хоруглаар дугайында Москва Керээзин чарган чорук болза кижи төрелгетеннің келир үезин үнелеп, чер кырынга тайбың күш-ажыл чечектелген турзун база радиоактивтиг бүдүмел-биле хоралаттынган агаарны кижилер тынмаан турзун дээрзиниң дугайында сагыш салып турар кижи бүрүзүнге сагыш-сеткилдиг ханы таарзыныышкының болдурган деп, ол чугаалаан. Ынчалзажок ол Керээни чарганы чепсегленишкинни дүжүреринің айтырыын шиитпирлевейн турар дээрзин бистер эки билир бис.

Агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг шенелделерни хоруглаар дугайында Москвага чарган Керээни мен бистиң чүртүвүстүң, бистиң улузувүстүң үндезин эргеажыктарынга дүгжүп турар деп бүрүү-биле деткип база деткенинің еске-даа ейү келген айтырыгларын шиитпирлээрининң оруу оң-биле ажыттынып турар деп санап тур мен деп, депутат З. В. Пушкарева түннелинде медеглээн.

Атомнуг чепсектин шенелделерин кезик-чамдык соксатканының экономиктиг ажыктарының дугайын депутат академик **А. А. Арзуманян** чугаалаан. Амгы үеде бүгү-ле күрүнелер чепсегленишкинни өөдере бүдүреринге чыл бүрүде 100 миллиард ажыг долларны чарыгдап турарын санап үндүрген. Ол кедергей улуг түнү бичии-даа кызырар чорук бизин кедергей улуг ажыкты берип болур ийик. Бо Керээ болза шериг чарыгдалдарын кызырарының херек кырында боттуг перспективаларын ажыдып турар болгаш ол чарыгдалдарны кезик-чамдык кызырар дугайында саналды мырыңай херек кырында боттуг, боттаның болур чүүл болдуруп турар. Шак ындыг перспектива АКШ-та-даа, Англияда-даа шериг монополияларын улуу-биле дувүредин турар, ынчангаш агрессчи белүктериниң төлээлекчилери ол перспективаны чок кылыры-биле бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Деголлычу Францияның, КУР-нуң удуртукчуларының туружу оларның боттарының улустарынга согугну таварыштырып турар-дыр, чүге дээрге олар ук Керээниң политика болгаш экономика талазы-биле ажыктыг салдарындан каастыттынган-дыр деп, депутат А. А. Арзуманян демдеглээн.

Бо Керээ бистиң чүртүвүстүң хаара тыртыкчы күжүн күштелдирип, Совет Эвилелиниң политиказының шыныын, эш Н. С. Хрущевка баштаткан СЭКП ТК-ның леничи курузунуң шыннымын көргүзүп турар деп, А. А. Арзуманян түннелинде онзалап демдеглээн.

ВЦСПС-тиң секретары, Националдар Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының кежигүну **Л. Н. Соловьев** санал берген. Бо Керээни Совет чазактың леничи даштыкы политиказының улуг чедиишкини кылдыр, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң улуг тиилелгези кылдыр, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказының тиилелгезинің чаа бадыткаавыкны кылдыр көрбүшаан. Профессионал Эвиледдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели ССРЭ-ниң 68 миллион ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының өөмүнээзинден Москва Керээзин изии-биле деткип тур деп, ол чугаалаан.

Польшаның, Чехословакияның, Герман Демократтыг Республиканың, Болгарияның, Венгрияның, Румынияның, Моол Арат Республиканың, Югославияның профэвилелдери, а ол ышкаш Францияның бүгү-ниити күш-ажыл конфедерациязы, күш-ажылдың бүгү-ниити итали конфедерациязы, Японияның профэвилелдериниң кол чөвүлели, профэвилелдериниң бүгү-инди конгрези дээн ышкаш шак ындыг ең улуг профэвилел төптери, бүгү диптериниң хөй-хөй чурттарының профэвилелдери Москва Керээзин деткип турар.

Москва Керээзи болза чепсегленишкинни өөдере бүдүрер чорукту соксадырын айытпайн турар болгаш термоядролуг дайыңның айылын ол чайладып шыдавас дээрзин бистер билип турар бис деп, депутат Л. Н. Соловьев онзалап демдеглээн. Чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүнү-биле дүжүрери дээш, тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселди тайбыңга ынакшылдыг демократтыг бүгү күштер улам-на улуг күжениишкин-биле уламчылаар ужурлуг деп, совет профэвилелдери санап турар. Бистер империализмниң мурнунга чепсегленишкинни чаңгыс талалыг дүжүрерин бодавайн турар бис. Чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүнү-биле дүжүрерин амдыызында боттандырбаан турда, бистин ажылчын аңгывыс, совет интеллигенция, бүгү ажылчы чөннар бистиң Төрээн чүртүвүстүң камгалал күчүзүн быжыглаары-биле моон соңгаар-даа боттарының күжениишкиннерин салыр.

Латвияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң секретары депутат **В. П. Леин** сөс алган. Кариб далайның районунга кризисти чедиишкиниг шиитпирлээнинин соонда, совет даштыкы политиканың эң чугула тиилелгези болза агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруглаар дугайында Керээни АКШ-биле болгаш Великобритания-биле чарганы болур деп, ол демдеглээн. Күрүнелерниң колдуг хөй нуруузунуң чазактарының ат салганы ол Керээни делегейниң улустары бүрүнү-биле чүүлдүзүнүп көрген.

Москва Керээзинге байыр чедирбишаан, бистер болза, ССРЭ-ниң, социалистиг бүгү лагерьниң камгалал күчүзүн быжыглаарының эргежок чугулазының дугайын чаңгыс минутала-даа утпайн турар бис деп, В. П. Леин уламчылаан. Бодунуң шиитпирлээшкинин ам-даа манап турар делегейниң чугула негелделиг айтырыгларының дугайын-даа бистер бодап турар бис. Хамыктың мурнунда чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң айтырын айытса чогуур. Күрүнелер аразынга — соңгу атлантика белүглежишкининиң кежигүнери биле Варшава керээзинің киржикчилери чурттарның аразынга халдашпас дугайында пактыны чарар дээн совет санал базала бүгү делегейде калбаа-биле нептерен турар. Ядро чок зоналарны — ядролуг чепсектен хостуг девискээрлерни тургузар чорукту база-ла дайынның айылын чайладырының бир чугула базыны кылдыр айытса чогуур.

Керээни күштүг болдуруп бадылаар дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң саналын депутат В. П. Леин изии-биле түүлдүг деп көрген.

Грузин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы **М. И. Кучава** база-ла ындыг саналды берген.

Совет улус, а ол ышкаш бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустары ядролуг дайынның кыжаныын чайладырының талазы-биле идегелин Москва Керээзи-биле холбаштырып турар деп, ол медеглээн. Ынчалза-даа Москва Керээзинге удурланып турар ойлук чок кижилер бар дээрзиниң фактызын көрбейн барып база-ла болбас. Ол дээрге американ «калчаарап барганнар»-дыр. Ол дээрге барын-герман адаан-өжээнчилер-дир. Ол дээрге француз экстремистер-дир. Москва Керээзинің удурланыкчыларының одуруунда кыдат удуртукчулар-даа туруп турарын бистер киленнээшкин-биле айтыр ужурга таварыштывыс.

Керээге ат салганы-биле холбаштыр КУР-нуң удуртукчулары Совет чазактың, бистиң партиявыстың, бистиң улузувүстүң адынга чүдекбужар медеглелдерни, ойлук чок нугул-мегени кылганын болгаш кылып турарын бүгүде билир. Тайбың дугайында меге-хоозун чугаа-соотпарбиле чажыртынмышаан, олар ядролуг чепсек ең-не агрессчи күштериниң холунга кире берип чадавас дээрзин керекке албайн, ол чепсекти нептередирин херек кырында негеп турарлар. Кыдат удуртукчуларның өөнчүк-чөнгээлиг туружу болза, олар пролетаржы интернационализмден, марксизм-ленинизмден чайлап, буржуаз национализмниң болгаш шовинизмниң туружунда туруп, кыдат улусту совет улус-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттарның улустары-биле бакташтырар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар дээрзин көргүзүп турар.

Бистер кыдат удуртукчуларның ол өөнчүк-чөнгээлиг политиказын киленнээшкин-биле ойтур шаан, термоядролуг дайынның кыжаныышкынын чайладыры дээш, демократия болгаш депшилге дээш демиселге тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарның чаңгыс эвин быжыглап турар бис.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары **С. П. Павлов**, киирип келген Керээни күштүг болдуруп бадылаарын совет ооларының болгаш кыстарның өөмүнээзинден ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан дилээн. Чер кырынга тайбың дээш демиселге быжыг турштуг чоруктуң, чаныш чок тура-соруктуң чижээн Совет Эвилелиниң база катап көргүскен деп, ол чугаалаан. Тайбыңны болгаш бүгү улустарның найыралын быжыглаар дээш совет улус, бистиң төрээн Коммунистиг партиявыс болдунар бүгү-ле түүлдерни кылып турарын бүгү диптерде хөй-хөй кижилер улам-на улуу-биле билип турар апарган.

Аныяк салгакчылар дугайында сагыш салыышкыны дээш, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынче угланган мерген угаанныг даштыкы политиказы дээш партияның леничи Төп Комитединге, Совет чазакка, Н. С. Хрущевтуң бодунга ханызы-биле өөрүп четтиргенин он-он миллион аныяк ооллар, кыстарның — коммунизм тургузукчуларының өөмүнээзинден эш С. П. Павлов илереткен.

Москва Керээзинин ужур-дузазы хамыктың мурнунда ол Керээ агаарның радиоактивтиг бүдүмел-биле улам ынай хоралаттынарын хуусаа чокка хоруглааны-биле тодаратты-лган турар деп, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентиэш **П. Н. Федосеев** демдеглээн. Ол Керээни шыңгыы сагыыр чорук атомнуг чепсегленишкинни өөдере бүдүреринге биддингир кызыгаарлаашкын болур, ядролуг чепсектиң улам ынай тарап нептерээринге шаптыктаашкын болур. Ол Керээ болза, ядролуг чепсегленишкинни контрольдаар дугайында чаа дугуржулгаларга эжиктиг ажыдын турар. Москва Керээзи улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарын илергейлеп турар болганда, ол Керээ бүгү делегейге деткимчеги алган.

Өске-даа бүгү ораторлар ышкаш, депутат П. Н. Федосеев база-ла совет улустуң тура-соруунуң илергейлээшкини болуп турар Москва Керээзин күштүг болдуруп бадылаар деп саналдаан.

Чугаалажып көөру доозулган. Көрдүнген айтырыг талазы-биле шиитпир төлевилелин депутат академик **И. Г. Петровский** номчаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссиялары агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин кылырын хоруглаар дугайында Керээни чаңгыс эп-сеткил-биле түүлдүг деп бадылаан болгаш ол Керээни күштүг болдуруп бадылаарын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга сүмелээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының хуралын хаг-бышаан, даргалакчы эш О. В. Куусинен бүгү кижи төрелгетеннің чаагай чоруунга ол Керээниң чугула ужур-дузазын онзалап демдеглээн.

СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контролюнуң комитединде

СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-күрүне контроль комитединге «Сукпак» совхозтуң ажылчыннары эштер Чимит-оол биле Хамзылдың биллириишкини кирген. Совхозтуң удуртукчуларының боттарының хүлээлгезинге харыысалга чокталып, кадрдар-биле багай ажылдап, механизаторларның күш-ажыл төлевирин тыпсырда бюрократтыг чорук кылып, социалистиг өнүүнү камнавайн турарын ол ажылчыннар медээлээн.

Эштер Чимит-оол биле Хамзылдың дувүрээзиниг медээзин контроль комитединиң ажылдакчылары хынаан. Совхозтуң салбыр эргелекчизи эш Шевцов биле кол агроному эш Черменев оларның харыысалга чок, ажыл-агыйжы эвес чоруктарының фактызы илереттинген. Оларның буруузу-биле эрткен чылдың дүжүүдү тараадан 52 центнер кызыл-тас, арбай, чиге-тараа үредген. Ол дугайын совхозтуң директору эш Петенев билип тура-ла, ол хире хөй тараанны камгалаан алырының хемчээн чогуур үезинде албаан.

Бо дүржок фактыдан совхозтуң удуртукчудары түннел кылбаан. Бо чылдың дүжүт ажаап алыышкынын улуг чидириглиг чорудун турар. Партия организациязының секретары эш Крыцинге баштаткан техниктиг хандырылга ажылдакчылары комбайннарны тараа тегүзбес кылдыр эки деривээн. Тараанны кестирерде оргалаан турарындан тараанның чидирин улуг. Комбайннар бүгү шелдерге чаңгыс-чаңгыс ажылдап турарындан транспортту эки ажыглаарынга, механизаторларның ажылының шынарын контрольдаарынга шаптыктыг болуп турар. Тараанны 20—30 сантиметр бедик кестирин турарының түннелинде кыска сыптыг тараалар кестинмейн чыдып каап турар.

Кукуруза ажаап алыышкынын база багай чорудун келген. Ындында-ла чавыс үнген кукурузаны 30 сантиметрден бедик кестирин, улуг чидириглиг ажаап турар. Чамдык комбайннарны кестирер аппараты багайындан оларның кестирген черинге кукуруза массазының 10 хуузу ажаттынмайн турар. Ажылды үрей кылганнарны хемчег албайн келген. Бо чоруктарны Партия-күрүне контролюнга дузаалаар белүүтүң даргазы, салбыр эргелекчизи эш Шевцов херекке албаан. Дүжүт ажаалгазының үезинде дузаалаар белүүтүң даргазы чидириг-биле демиселдин постуларын, белүүтерин тургуспаан. Партия организациязы бо талазы-биле база хемчег албаан.

Комбайнер М. Акан-оол

«Тиилелге» совхозтуң калбакделгем шелдеринде тараа дээш ажыл-ишчи шылгалда кидин-түлүктевишаан. Тараа ажаап алыышкынынга комбайнер кол кижи. Ол шиитпирлиг рольду ойнаар ужурлуг. Тараа ажаап алыышкынының баштайгы хүннеринден эгелээш комбайнерлерниң чарыжыгга бирги черге комсомолчу комбайнер Михаил Акан-оол шылгарап үнгеш, амга чедир мурнунче кымны-даа киирбейн турар.

Тарааны кестирип, бастырарынга шаптараазынныг түүлдер бар. Тарааның сывы чолдак, ынчангаш чамдык кижилер чидириглерни болдуруп болур. Акан-оолдуң башкарган «СК-3» деп хову кораблиниң кескен черин көөрге бичии-даа мажак чок, аажок арыг болур. Ол дээрге, ооң ажылга аксеткилдиг, хейнүң херээн бодунуундан өртык үнелээриниң херечизи-дир.

— Ажыл дээнде Михаил амырдыжын бизин бодаар эвес, мен чамдыкта эрттир удуй бээримге — че, акый чоруулу дей берген турар деп ооң чаңгыс шөлде кады ажылдап турар эжи Ондар Доржу чоргаар чугаалааш, уламчылааны болза:—мындыг кежээ шалыпчы кижилер-биле кады ажылдаарга артында ажыл бүдүүгүр, кижи улам сорук кириишкинниг ажылдаар-дыр. Комбайннарывыстың техниктиг ажаалдазын эртенги чем мурнунда чаңгыс дем-биле быжырымчалыг кылла шаап алыр бис. Ынчангаш хүндүсү ажыл үезинде бичиидаа үрелиишкинге таварышпайн турар бис —деп Ондар чугаалап турар.

Шынап-ла олар эртенги шалың азы чаашкын суу кургаары билен ховуже үнгеш, дүнекиниң 10—11 шакка чедир ажылдааш туруптарлар. Ынчангаш Акан-оол-даа, Доржу-даа улуг нормазын үргүлчү ажыр күүседип, хүнде 10 ганың орнунга 20 га чедирип турар.

Ажаап алыышкын эгелээнден бээр аныяк комбайнер Михаил Акан-оол 200 ажыг гектар, Ондар Доржу 130 гектар черниң тараазын ажаап алган.

Ажылга мындыг эки көргүзүүлерни чедип ап турарыңарның чажыды чүде ирги? — деп Акан-оолдан айтырарга:

— Бисте өске кижилерден онзаланып ылгалыр чүвүс боор. Кол-ла чүве кылган ажылынга ак-сеткилдиг, башкарган техниказынга ынак, аңаа камныг болурундан хамааржыр деп бодаар мен—деп Акан-оол чугаалаан.

— Оон ыңай бир кол түүл кажан комбайн ажылдап турда, ооң кайы бир черинге үрелиишкин билдиртпин, ылаңгыя моторнуң ажылдаарынга таарымчалыг эвес чүве билдине бергенде, ону «сөөлүнде» деп чылыспайн дораан чайладыр херек. Ону ол дораан чайлатпас болза, улуг үрелиишкинге таварышкаш, үр туруп, ажылга саадаашкынны болдурар деп чүвени ажылынның практиказындан көрдүм —деп Ондар немеп чугаалаан.

Комбайнерлерниң эш-эш болуп алгаш, ажылдаарынга олар эрткен чылын-на киргеннер. Ол арганың ажыы улуг. Бир түүлүнде, тараа чүдүрер машинага 2 комбайнның кескен тараазын хары угда урар, ынчангаш машина аңаа турбайн, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар, ийи түүлүнде кайы-бир кижиниң комбайнынга үрелиишкин болганда ону чаңгыс дем-биле чайладырынга эң ажыктыын Акан-оол биле Доржу кончуг эки билирлер.

1962 чылдың дүжүт ажаап алыышкынының үезинде Михаил Акан-оол 950 га, Ондар Доржу—750 га черниң тараазын ажаап алганнар. А бо чылын оларның кайызы-даа оон хөй тарааны чидириг чокка ажаап алыр сорулганы боттарының мурнунда салып алган күжениишкинниг ажылдап турар. Мындыг бир демниг кижилерниң сөглээн сөзү ажыл-херекбиле карышпас дээрзинге быжыыбиле бүзүрел болур.

К. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: комбайнер Михаил Акан-оол чаашкын соонда кестирген тараазы кандыг болганын хынап көрүп тур.

Фотозу Б. ЕРШОВТУҢ.

Сиген планын ажыр күүсеткен

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунда № 3 хойжу бригаданың хойжулары сиген белеткелинде кончуг организастыг ажылдааннар. Хойжу өг-бүлелериниң хераажен эдлери хойну кадарып, аалда ажылды харыылап турда, эр кижилер сиген белеткелинге үргүлчү ажылдаан.

Маңаа чижек кылдыр хойжу бригаданың бригадири эш Демикейниң өг-бүлезиниң канчаар ажылдап турарын ап көрээлиңер. Ол боду сиген белеткелинин ажылын организастаан. Оон кадайы Х. Бальма чаш уругларын дажаавышаан, 500 ажыг хойну кадарып, 120 хураганны кыргып, 50 килограмм дүктү бригадага берген.

Ук бригада 129 тонна сиген белеткээр планын август 23-те 135 хуу кылдыр ажыр күүседип алган. Хойжу бригаданың кежигүннери бир демниг ажылдааш, сиген белеткелинин планын күүсеттишаан, кыштаглаашкынга өске белеткелдерни база чорудуп турар. Улуг-Чыргакынын эзиминден кажаа ыяжы белеткээш, хураган кажаалары тудары-биле үш кыштагда чедирип алган. Хой кажаазы тудары-биле 400 ажыг ыяшты кескеш, машина оруунда үндүрүп алган.

Хойжулар мурнукузу ышкаш түстүс ажылдап турган болза, бо хире улуг ажылды канчап-даа бүдүрүп албас, харын сигенни совхоз белеткеп, кажааны тудуп бергей-ле дээш олурары магат чок болгай. Олар күжүн кадып алгаш, коллективтиг ажылдааш, улуг ажылдарны боттары бүдүрүп ап турары магаданчыгдыр.

Х. СҮМБҮҮ.

КӨДЭЭ ТУДУГЖУЛАР

«Межегей» совхозта ажылдап турар «көдээ-тудуг» эргелелиниң бызаңчылары (прораб эш Кузнецов) совхоз-биле чарган керээзин өзүгаар, тудуг планын эрестиг күүседип турарлар. Чыл эгезинден бээр амга чедир он ийи аал ишти чурттаар 6 улуг бажыңны эки шынарлыг тудуп доосканнар. Оларны ам ажыглалга киирип эгелээн. Ындыг янзы-биле совхоз ажылчыннарының алды өг-бүлелери чаагайжыды туттунган чаа бажыңнарлыг болу бергеннер.

Амгы үеде арткан бажыңнарның чедир кылдынмаан үүрмек ажылдарын кылып турар. Тудугжулар Я. Черешкевич, И. Вейрам, О. Ораашоол олар хүн нормазын үргүлчү 120—130 хуу күүседип, мурнакчылар болуп келгеннер.

Бо тудугларны бүрүн ажыглалга киирген соонда, көдээ тудугжулар совхозтуң улуг даш гаражын тударынче кирерлер.

Т. ТАЖИ-САМБУ.

Болгарияның Улус Республиказында Кремиковскиниң эң улуг металлургия комбинадының тудугжуларының ортузунда эрес-маадырлыг күш-ажылын чурт бедиибиле үнелеп көрүп турар кижилер бар. Нормаларны долдур болгаш ажыр күүсеттиишаан, олар социализмнің материал-техниктиг базазының үндезини — вар үлетпурну хөгжүдеринге төлептиг салыышкынны киирип турарлар.

ЧУРУКТА: Монтажчылар бригадазының бригадири Здравко Борисов Ажылга күш-ажылчы маадырлыг чорукту көргүскени дээш ону алды орденнер-биле шаңнаан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

„Улуг-Хая“ совхозта

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң бир кол тараа шөлү — Биче-Баян-Колдун шөлдериниң совхозтуң үш салбырларының үш бригадалары дүжүт ажаап алыышкынын кыска хуусаада, чидириг чокка чорудары дээш социалистиг чарыышты калбарткан.

Ам чарыштың мурнуку одуруунда Көк-Чыраа салбырның тараажылары чоруп, 600 ажыг га черниң тараазын ажаап алганнар. Комбайнерлер И. Афанасьев «С-6» комбайн-биле хүнде 15—16 ганы, И. Сендир-оол «СК-3» комбайн-биле 13—14 ганы кестирип, чарыштың мурнакчылары болуп турарлар.

Совхоз баштай бастырган 60 тонна тараанны күрүне шыгжамырынга киирген.

КУКУРУЗА СИЛОЗУ

Совхозтуң кукуруза шөлдеринде кукуруза ажаар 9 комбайннар ажылдап, ногаан массаны силостап турар. Август 26-га чедир 200 ажыг тонна силос салдынган. Механизаторлар Б. Шыырап, Г. Дыртык, С. Көк-оол кукуруза ажаар комбайннарда ажылдап, хүн нормазын ажыр күүседип турарлар.

СИГЕН ШӨЛҮНДЕ

Көк-Чыраның сиген шөлдеринде ажыл хайныышкынныг. Сигенчилер август 25-ке чедир 912 тонна эки шынарлыг сигенни ажаап ап, салбырның сиген белеткээр планының 50 ажыг хуузун күүседип алганнар.

Ховалыг Айыыга удурткан звено 212 тонна сигенни белеткеп, звенолар аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп турар.

БУДУК-БҮРҮ ЧЕМ—230 ТОННА

Ниитиниң малына чемнер белеткээриниң база бир курлавыры — будук-бүрү белеткели совхозтуң салбырларында үргүлчүлеп турар. Ниитизи-биле 230 тонна будук-бүрү белеткеттинген. Оон иштинде Арыг-Бажы салбыр 101 тоннаны белеткеп, өске салбырлардан дээре ажылдап турар. Арыг-Бажының эш Дунгар-оол удурткан ногаа бригадазында хөрээженнер болгаш школачылар 66 тонна будук-бүрүнү белеткеп, мал ажылынга улуг дузаны чедиргеннер.

АҢГЫС АҢДАРЫЛГАЗЫ

Совхозтуң тараажылары дүжүт ажаап алыышкыны-биле чергелештир келир чылдың тарылгазынга белеткелди база чорудуп турарлар. Эрткен он хонукта 1302 га аңгыс аңдартынган. Оон иштинде Арыг-Бажы салбырның механизаторлары 554 га аңгысты аңдарып өске салбырлардан дээре чоруп турар.

Механизаторлар В. Сүктер, Я. Тюлберов К. Кертик-оол эзлчегде 6,5 ганын орнунга 7—8 га чедир аңдарып турарлар.

КЫРГАННАРНЫҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Совхозтуң Хайыракан салбырының Биче-Баян-Колда тараажыларының шаңда ажылы хүндүс-даа, дүне-даа үргүлчүлеп турар. Олар комбайннардан келген тарааларны арыглаар, кургадыр, ыныйбээр сайгарар ажылды чорудуп турарлар.

Оларның аразында Хайыракан салбырының хоочун тараажылары 79 харлыг Адыг-Түлүш Шырып, 63 харлыг Адыг-Түлүш Самдан оларның кызымаккай ажыл-ижин бедик хүндүткелдии-биле үнелеп турар. Бо ийи кырган августа айның эгезинде хамыкты мүрнай хову турлаанга келгеш, 0,60 га хемчээлдиг шаңны тазарты аштааш, довураан сөөртүп каалнар. Ам шаңда өске ажылдарда тура дүшпейн ажылдап турарлар.

М. ДАЛАА.

Ногаажылар

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» кедээ ажыл-агый артелиниң бирги хову бригадазының 30 кижи составтыг ногаажылар звенозу бо чылын 5 гектар хемчээлдиг помидор, огурец, столовая свёклазы, капуста болгаш өске-даа ногааларны тараап, чайгы үеде оларның ажаалдазын кызымаккай чоруткан. Ам ногаажылар эки дүжүттү ажаап ап, ону сайгарып, колхозка эвээш эвес орулганы киирип турар.

Баштай ажаап алдынган помидорну болгаш огурецти колхозтуң сиген, тараа ажылында колхозчуларның ниитинің чемненилгезинге хереглеп, оон артканын Ак-Довуракче, Кызылче, Шагаан-Арыгже, Элегес-Аксынче садыглап турар. Баштай сайгарган ногаалардан 500 ажыг рубльдин орулгазы кирген.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

БО-ЛА БҮГҮНҮ—УРУГЛАРГА

АДА-ИЕНИҢ АТ-АЛДАРЫ

Эрткен 1962—63-өредилге чылының төнчүзүнде 4-кү класстың өөреникчизи Салчак Витяның адазын отлунуң өөредилгезиниң болгаш чурумунуң дугайында беседалажыры-биле школаже чалааш, дараазында айтырыгларны салган бис.

— Витяның бажыңына канчаар кичээлдеп турарын хынап турар силер бе?

— Харын... Көөрге кичээлдеп-ле олурар кижи чүве.

— Оглуңар хостуг шагын канчаар ажыглап, кымның-биле найыралдажып турарын сонуургаан силер бе?

— Ол дугайын кайын билир ийик мен. Бажыңдан үнген соонда кижи карааңга көстүр эвес, та каяа чоруур төл чүве.

— Витяның багай өөренип, чурум алдап турарының чылдагааны чүдел, бо дугайында силерниң саналынар чүл?

— Ол дугайын мен кайын билир ийик мен, харын, силерге, башкыларга билдингир ыйнаан. Мейдаа, авазы-даа «эки өөрен, оглум» — деп, сургап-ла олурар-дыр бис, «чараш хеп, чадаг терге садып бээр бис» — деп көгүдер-даадыр бис... Бистиң сөзүвүс дыңнаваас азарганчыг төл-дүр ийин...

Беседаны оон соонда уламчылаан херээ чок ышкаш болган. «Тоовас», «дыңнавас» деп сөстер оглунуң чурум үрей бээр чоруун тодаргай чугаалап турар.

Уругларны быжыг чурумга, өөредилгеге болгаш күш-ажылга ынак чорукка кижизидерде, өг-бүлеге ада-иениң үлегер-чижээ, ат-алдары көскү черни эөлеп турар. Ынчангаш борта өг-бүлеге ада-иениң ат алдарының дутайында тайылбырлап көрээлиңер.

Ат-алдар деп чүл? Ада-иелер ат-алдарны канчап, кандыг аргаларбиле чедип алырыл?

Чамдык ада-иелер ат-алдар дээрге тускай талант-тыр дээрлер. «Талантылыг» ада-иелериң уруглары оларны дыңнаар, хүндүлээр, а «талант» чок ада-иелериң уруглары оларны дыңнавас, тоовас, хүндүлевес, ындыг ада-иелер канчалза-даа дөмей-ле кандыг-даа үре-түүнел чок болур дижирлер. Ол окта шын эвес. Өг-бүлезиниг шупту ада-иелер ат-алдарлыг бооп болурлар. Өг-бүлеге ат-алдарны чедип алырда, чүүү-даа мурнунда, ат-алдарны хоозун ат-алдардан ылгап билири ада-иелерге чугула болур. Ёзулуг ат-алдар кандыг болурун билип алыр сорулга-биле хоозун ат-алдариың элээн каш хевирлерин көрээлиңер.

Чамдык ада-иелер, уруглар шоолуг эвес кем-буруу кылыптарга, дегийт-ле шывык сегирип алырлар. Кымчылдашкын кымга таарымчалыг боор, ынчаш. Ындыг ада-иелериң уруглары олардан коргар, олар-биле сагыш-сеткилдиң ханыызындан ажык чугаалашпас, олардан хоорлурун бодаар. Бо ат-алдар-биле медереллиг чурум, ээлдек, шынчы, ак-сеткилдиг чорук, быжыг туруштуг кижилер кажан-даа кижизиттинмес. Ындыг «кижизидиишкинден» кортук, хаалчак, кижилерге бүзүрел чок, каржы кижилер үнүп болур.

Дыка хөй ада-иелер, ылаңгыя авалар уругларын эмин эрттир чассыдар, чаптаар болгай. Ындыг ада-иелер-биле уруглар бичии-ле каржылажыптар болза, олар дораан-на: «Сен аваңга азы ачаңга ынак эвес-тир сен» дээрлер. Уруглар ада-иезинге «ынаан» көргүзер дээш, оларны «хомудатпас» дээш арын чаар, думчук боралаар чорукка чаңчыга берип болур, «Ындыг кижизидиишкин» уругларны боттарының ада-иезин болгаш чоок кижилерин боралап «хүндүлээр», а өске кижилерже кандыг-даа кичээнгей салбас, оларның ажыл-ижин үнелеп көрбес хөөнге чедирер. Уругларга чассыдыг, эргеледи херек болбайн канчаар, ынчалза-даа чүве хемчээлдиг, өйлүг болур дээрзин утпаза чогуур.

Ада-иелериң чамдыызы уругдарын дыңнангыр, чөпшүл болдурар дээш, чымчаглаашкынны ажыглап, оон өй-чижээн, хемчээлин «эриин ажыра» бээр таварылгалар тургулаар. Ындыг ада-иелер уругларынга чүүү-даа канчаарын чөпшээрээр, олардан чүү-даа болза харамнанмастар, өске сөс-биле чугаалаарга, уругларның сеткилин хомудатпас дээш, оларның күзелин хандырар дээш кызып кылайып-ла турар. Ындыг ада-иелериң уруглары удавас-ла ада-иезин базым бүрүзүнге «сургаар», оларны «чагырар», «командылаар» апаар.

«Дыңнангыр болур болзуңза ойнаарак садып бээр мен, эки өөрен, велосипед садар бис, чурумнуг бол, хоорайже эдертир мен» — суг-суг дээн хээлилел сөстерни ада-иелерден хаая эвес дыңнап болур. Эки өөренири, чурумнуг болуру уругларның хүлээлгези-дир, ол дээш уругларны хээлилеп, шаңнап болур бе? Чок. Ындыг ада-иелериң уруглары кандыг-даа ажылды харыысалга, медерел чок, а чүгле шаңнал, мактал алыр дээш кылыр апаар. Эки өөредилге, шынарлыг ажыл дээш уругларны шаңнап болур, ынчалза-даа ону кылырда оваарымчалыг болуру чугула.

Уруу авазы-биле, оглу адазыбиле найыралдажыр болбайн аан. Ынчалза-даа дыка хөй ада-иелер, эң ылаңгыя аныяк ада-иелер, найыралды эмин эрттир бөдүүнчүде бээр. Бир эвес уруглар боттарының ада-иезин кандыг-даа хүндүткел чогу-биле: «Матпа, Сотпа», «Таня, Дуня» дээр болза, ол найырал бе, ынчаш?

Адазы оглун таакпы, арага, пиво-биле сыгай бээр болза, ол хүндүткел, найырал бе, ындыг найыралдың херээ чүл? Ада-иелер биле уруглар аразында найыралга ада-иелер башкарыкчы күш, оларның сөзү үнелиг, сүмезин ажыктыг, оларны хүндүлээр, чүге дээрге, олар хөйнү билир, дуржулгалыг кижилер-дир дээн хөөн тергиндээн турар ужурлуг.

Хөй-хөй ада-иелер уругларының кижизидиишкининге кандыг-даа ат-алдарны шуут үнелеп көрбейн турарлар. Ындыг ада-иелер оглун азы уруун бөгүн кымчылаптар, даарта чассыткан, эргелеткен олурар, үшкү хүнде хээлилээн турарлар, дөрткү хүнде база катап кымчылаан турар. Мындыг чорук окта шын эвес. Өг-бүлеге ёзулуг ат-алдар ыяавыла турар ужурлуг.

Ёзулуг ат-алдар деп чүл, ону канчап чедип алырыл?

Ёзулуг ат-алдарның үндезини ада-иениң эп-найыралдыг амыдыралында болгаш ниитилелге ажыктыг күш-ажылында, хамааты атнүүрүнде болгаш үлегерлиг сагылга-чурумунда болур. Ада-иелер Төрээн чуртунуң ёзулуг хамааты-лары болур ужурлуг. Олар бүгү чурттуң, чоннуң амыдыралын кончуг эки билир, ол амыдыралдан боттарын хоорук санаттынмас, а оон чардынмас кеэзэ кылдыр көөр. Төрээн чуртунуң чедишкининериниге чоргаарланыр, оон байлаан көөдедириниге киржилгелиг, оон дайзыннарын бүгү сеткилинден көөр хөөнү чок, ону камгалаарынга минута бүрүзүнде белен, бистиң ниитилелдиң удуртукчу күжү — Коммунистиг партияга бердинген, коммунизм тудуунга бодуу-биле киржилгелиг, өске нацияларга хамаарылгазы хүндүткелдиг болур болза, ындыг ада-иелер боттарының өг-бүлезинге ат-алдарлыг болуру албан.

Уруглар дорукка-ла оларның ада-иези кайда, кандыг ажыл кылып турарын сонуургай бээр болгай. Бир эвес оларның ада-иелери кандыг-бир заводтуң азы фабриканың, колхозтуң азы совхозтуң мурнакчызы, олар ажылдап турар организациязында, бүдүрүлгезинде хүндүткелдиг болза, ындыг ада-иелер өг-бүлезинге ат-алдарлыг болур. Уруглар боттарының ада-иезинин ажыктыг күш-ажылынга чоргаарланыр, оларның күш-ажылы ниитилелге болгаш оон бүгү кежигүннериниге хереклиг деп чүвени билген турар ужурлуг. Уругларга «чүгле бистиң ада-иевис мурнакчылар-дыр» деп шын эвес бодалдар төрүттүнмези-биле, оларга өске мурнакчыларның, алдарлыг кижилериниң дугайын тайылбырлап бээри чугула.

Бир эвес уруглар ада-иезиниң, оларның ажылдап турары организациязының болгаш бүгү чурттуң улуг чедишкининериниге чоргаарланыр болза, ынчан уруглар шын кижизиттинген-дир деп санап болур.

Ада-иелер уруглары кандыг сонуургалдыгыл, чүү чүвеге ынзыгыл, кандыг күзелдигил, найыралдажып турар эжи кымыл, кандыг оюнга эң чүткүлдүгүл, школада өөредилгези кандыгыл, чуруму кандыгыл, башкыларга болгаш эш-өөрүнге кандыг хамаарылгалыгыл, кандыг номнар номчуп турарыл — бо бүгүнү шуптузун билген турар ужурлуг. Ону билип алырда, уругларны эдерип, сүрүп чоруп бээр болза шын эвес. Уругларны олар боттары-ла бо бүгүнү ада-иезинге чугаалап бээр кылдыр кижизидер херек.

Уругларының амыдырал-чурттталгазынга хүн бүрү кичээнгейлиг ада-иелер оларның мурнунга канчап ат-алдар чок болур боор?

Амыдыралды кончуг эвээштн көрген, эртем-билин ам-даа кызыы бичии уругларның мурнунга кандыг бергедээшкиннер турбас дээр. Ол бергедээшкиннерни шинтпирлээринге бирги дузалакчылар ада-иелер болур ужурлуг. Кандыг-даа бергелерни шинтпирлээринге бодунуң үнелиг сөзүн, ажыктыг сүмезин када кааптар, моон соңгаар ужуражып болур бергедээшкиннерни ажып тиилээринче сорук киириптер ада-иелер өг-бүлеге ат-алдар чок болур деп бе?

Чамдык ада-иелер «чүгле эртем-билиглиг ада-иелер уругларының мурнунга ат-алдарлыг бооп болур чүве-дир» деп бодай бээри чадавас. Ол шын эвес. Уруглары дээди эртемниг, боттары бижикти биче билир, ынчалза-даа уругларының мурнунга улуг ат-алдарлыг ада-иелер кайы хөй. Өг-бүлеге ат-алдар дугайында кысказы-биле чугаалаарга мындыг болур-дур.

К. МАСПЫК-ООЛ,
Сушь 8 чыл школазының өөредилге эргелекчизи.

База бир чаа ясли

Август айның хүннериниң бир эртенинде «Енисей» кино театрындан чүс базым хире черде ийи каът чаа даш бажынче арыннарында өөрүшкү, хулумзуруг долган, бичии уруглар четкилеп алган улус шуужуп чоруп турду. Чаа яслиниң эргелекчизи Полина Ивановна Соколова уругларын эккелген ада-иелерни өөрүшкүлүг хулумзуруг-биле хүлээп ап, оларны хүндүткелдии-биле чалай-дыр.

— Уругларга таарымчалыг-ла болган-дыр. Арыг-силиг, культурлуг-даа — деп, ада-иелер боттарының сагыш-сеткилин илереткен чугаа-сооду үзүктелбейн-дир.

Чаа яслиниң эргелекчизи Полина Ивановна Соколова Кызылдың тудугжуларының бичии чаштарга таарымчалыг чаа яслини тудуп бергенин, ол ышкаш коммунистиг ниитилелдиң чурттакчылары — бистиң келир үедеги аас-кежиктиг чаштарывыс дээш, Коммунистиг партияның, Совет чазактың хүн бүрүде доктаамал сагыш човаашкынының ачызында уруглларга чүс-чүс яслилер ажыглалга кирип турар. Оон тодаргай чижээнге чаа ажыглалга кирген яслини чугаалаан.

Ада-иелериң мурнундан Е. Курочкина чүве чугаалаан. Яслисадка уругларны тургузарга кижиниң ажылдаар, өөренирингe дыка таарымчалыын, чаа бажыңны ажыглалга киирген тудугжуларга ада-иелериң мурнундан өөрүп четтиргенин ол илергейлээн.

Оон соонда ийи каът даш бажыңның ийи каъдының узун коридорунга 160 шаа бир үениң бичии уруглары чыскаалыпкаш, музыканың аянныг үнүнүң үделгези-биле эртенги сула шимчээшкинни кылып эгелээннер.

Ясли эргелекчизи П. И. Соколова мынча диди:

— Моон мурнунда турган бажыңывыс бичии болганының уламыдан уругларны хар назын ажыг-биле бөлүктеп тус-туста кижизидер кандыг-даа аргажок турдувус. Бистиң эрги бажыңывыс 50 шаа уругларны ажаап турган болза, ам 160 чедир уругларны ап болур бис. Ам бисте столовая, удуур, ойнаар өрээл, эргелекчиниң, эмчиниң кабинеттери, кижизидикчилер өрээли дээш тус-тус өрээлдер — ниитизи-биле 6 комната бар. Ол чорук уругларны бүгү талалыг кижизидеринге таарымчалыг байдалды тургузып турар.

Бисте 14 кижизидикчилер бар. Оларның 10-ну тускай педагогика талазы-биле эртемниг. Вера Петровна Шорохова, Зоя Степановна Маслова олар он чыл ажыг үениң дургузунда уруглар-биле ажылдап келген, арга-мергежилдиг кижизидикчилер. Эң-не өөрүнчүг чүүлдүң бирээзи бисте ам бир фельдшер, бир дээди эртемниг эмчилериң бары дыка эки. Бисте эки чаңчыл бар. Ол болза чеди хар четкеннерни чылдың-на школаже үдеп чорудары.

— Бо чылын бирги классче хөй кижи үдээр силер бе? — деп айтырдым.

— Ындыг кончуг хөй эвес. Он ийи кижи үдээр бис — деп, эргелекчи харыылады.

Биргиклассчыларны үдээрден аңгыда, тус-тус бөлүктерде уруглар хар харлаарын байырлал шинчи-биле эрттирип турарын эш Соколова чугаалады.

Чаа ясли-садтың чанында уруглар ойнаар шөл, бичии турник, заткыыш, эштир хөлчүгеш, изигден камгаланыр хөлеге, уруглар дыштанып олурар бичии сандайлар, азы өскээр чугаалаарга, бичии чаштарның ойнап-хөглеп өзеринге бүгү-ле таарымчалыг түүлдерни кылган.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

Уруглар аңаа ынак

Кызылда Аркадий Гайдар аттыг уруглар библиотеказы — хоорайның эки ажылдыг библиотекаларының бирээзи. Оон номчукчуларының саны үргүлчү өзүп, амгы үеде чартык мун четкен болгаш ном фондузунуң саны 31 мун ашкан. Ында плакттаттар, лозунгнар-биле каастаттынган эки деритинген номчулга залы база бар.

Эрткен чылын оон ажылдакчылары ыыткыр номчулганы, беседаларны, делегелдерни болгаш оон-даа өске ажылдарны доктаамал кылып келген. Шак мындыг ажылдарны хоорайның школаларынга база чоруткулаан. Библиотеканың номчулга залынга уруглар «Павлик Морозов», «Космоста кижи», «С. Я. Маршактың 75 хар харлаанынга уткуштур», «Ном — сөзең өңнүүң» деп беседаларны улуг сонуургал-биле дыңнаваннар.

Уругларга солун болзун дээш, оондаа өске ажылдарны ында чорудуп турар. Ынчангаш оон номчукчуларының саны өзүп турар. Библиотеканың доктаамал номчукчулары: Саша Чанышев, Вова Сычев, Игорь Саган-оол, Илюша Товариштай болгаш оон-даа өскелер. Уруглар боттарының библиотеказынга ынак.

Н. АЛЕКСЕЕВ.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

ЧУНАР БАЖЫҢ АЖЫЛДАВАСТААН

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң Эйлиг-Хем участогунга ийи чыл бурунгаар таарымчалыг чунар бажың тургустунган турган. Эрткен часка чедир ук чунар бажын чогумчалыг ажылдап келгеш, оон бээр ажылдавастай берген.

Хагдынган үеден бээр хөй-хөй кижилер ажыл шагы үзүп. Шагаан-Арыг хоорайже чунар бажыңнар дээш чоруур ужурга таваржып турар. Ынчалза-даа чоннуң хөй кезии чунар бажынга чыймайн турар. Участоктуң эргелекчизи эш Болдашкындан чунар бажың кажан ажыттынар ирги? — деп айтырыгны чон салып турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

* * *

МАЛЧЫННАР НЕГЕП ТУР

Малчыннарның амыдырал-чурттталгазын эжижидер, культурлуг негелделерин хандырар талазы-биле чугула сорулга Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунда күүсеттинмейн турар. Ук совхозта мал ажылының тускай эртемниглери санитаркадан эгелээш дээди эртемге чедир 20 ажыг кижи бар. Оон ынай партия, комсомол болгаш профвилел организацияларының ажылдакчылары база хөй болгай. Садыг, эмнелге черлериниң ажылдакчыларын катай алырга, малчыннарны хүн бүрү эргип, оларның орту-зунга ажыл чорударынга четчир-дир.

Ынчалза-даа херек кырында байдал ындыг эвес. Улуг-Чыргакының бажынга чедир 70—80 километр ырак янзы-бүрү чайлагларда ийи чүс ажыг малчын өреге мал малдап чайлаан. Оларга бүдүн чай дургузунда кино, концерт көргүспээн. Лекция, беседа ховар болуп турган. Улуг зоотехник эш Лайзаа чайлагларга баргаш, каш черге беседа кылып берген болгаш совхозтун-даа, көдээ Советтин-даа ажылдакчыларындан Самдан-биле Хомус-оол бир катап чораан боордан аңгыда, өске ажылдакчылар бүдүн чай дургузунда чайлагларга безин көзүлбээн деп малчыннар хомудап турар. Ырак черде малчыннарга медицина ажылдакчылары база барбайн турган. Ырак черде хөй кижилерге чамдык аарыг-аржыктың болгаш аът-хөлден ушканының таварылгаларын эмнелге дузаламчызы чокка шыдажып эртип турганын малчыннар чугаалажып олурар.

Совхозтуң хөй малы ында хирезинде мал ажылының тускай эртемниглери чайлагларже үнмейн, мал чок Хорум-Даг, Хорумнуг-Кежиг, Чыраа-Бажы суурларда чыглып алган олурары билдинмес. Ветеринария ажылдакчылары барып дуза чедирбейн турарындан малда хорамча бар болгулаан. Ол өлген малдарның секторин малчыннар хөөп кагбайн, мал эмчизиниң кээп шинчип, акт тургузарын манап турда, олар чайның изинге баксырап калгылаан, харын кижиге-даа, кадык малдаргадаа айыылдыг, арыг-шевер эвес байдал тургустунуп турган.

Автолавка чүгле Кара-Арыгга, Чеди-Тейлерге четкеш, чогум тайгаже үнмейн турар. Оон уламыдан оттуг-ыяш дээн ышкаш хереглелдиң чугула үүлдери үзүктели бээр. Хөнү-Адырда малчыннар арга иштинде улуг одаг кылып алгаш, каш хонукта оон оттап ап турган түүл бар. Бо дугайын рабкооп даргазы эш Доржунуң эскербейн олуруп турарын кижи кайгаар. Улуг-Чыргакының чамдык малчыннары далган, шай, таакпы болгаш өске-даа бараанны Өвүр районнуң Хорумнуг-Ойда малчыннар садыындан барып садып ап турган.

Малчыннарже сагыш салыр деп айтырыгны чүгле чугаа-биле эвес, а ажыл-херек кырынга боттандырза чогуур.

С. СЕРИН-ООЛ.

Кыш келди—белеткениңер

(Медицина албан черлеринде)

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң төвү Сут-Аксында эмнелгениң оран-бажыны үрелип баксыраан. Эмнелгениң улуг корпузунуң иштиниң-даа, даштынын-даа малгажы ойбак-ойбак кылдыр хоорулгулап калган. Артыкы корпузунуң мазыларын көрүп кылаштавас болза, ойбаанче бут киир базып болур. Мурнунда эмнелгениң улуг эмчизинге Н. В. Сизыхтын ажылдап тургаш-ла туттуруп эгелээн тудуу ам беш чыл дургузунда үргүлчүлеп келзе-даа, оон бо чылын ажыглалга кирери билдинмес.

Совхозтуң өске салбырларында эмнелге пунктуларының ажылы база сулараан. Чижээ, Киров салбырда эмнелге пунктузу ажылдаваандан бээр беш ай чедип турар. Эмнелге хандырылгазын эжижидер дугайында чоннуң шүүмүүлеп, негелде салып турары черле чөптүг.

О. Чаң-оол

* * *

Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүү кедээ Советинге хамааржып турар Арыскан суурда медпунктуга кедээ Советтин талазындан кичээнгей салбайн келген. Оон кышка белеткели кылдынмайн турар. Медпунктуның даштын херимнээр, арыгланыр черин кылыр, бажыңның доразын дуглаар, печказын чаартыр ужурлуг. Ынчалза-даа ол ажылдар кылдынмаан болгаш одаар ыяжы белеткеттинмээн.

Шая мындыг хайраарал, кичээнгей чогундан эрткен чылын Белдир-Кежигниң эмнелге пунктузу хагдынган. Ынчангаш ында чоннуң эмнелге хандырылгазы бергедээн.

Арыг-Үзүү кедээ Советиниң бодунуң девискээринде бо медпунктуларны ёзулуг ажылдадыр дээш хемчег алыр деп бодап турар ирги бе? Бо айтырыгта дорт харыыны чон дыңнаксап турар.

Т. Очур-оол.

* * *

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң төвүнде кижи эмнелгезиниң беш өрээлдиг бажыңы бар. Ам үеде ону чүгле бир колхозчу танныылдап турар.

Эмнелгениң аңаа ийи медицина ажылдакчылары турда, чоңга дыка таарымчалыг турган. Эрткен чылдың чайынында ол эмнелге ажылдакчылары шөлээлеп чоруткаш, ол олчаан келбейн барган. 1963 чылдың апрельде Кызылдың медицина училищезинден практикантылар келгеш, чогуур хуусаазы чедерге чорупканнар.

Районнуң кадык камгалал килдизи неделя санында эмчи чорудуп турарла. Ынчалза-даа олар доктаамаан ажылдавас болганда, үргүлчү эмнедип турар кижилерге, ылаңгыя хүннүң-не ийикпе, азы хүнде ийи чедир эм сыкырттыр кижилер доктаамал эмнедир арга чок.

Район төвүнден үжен километр ыракта хөй чурттакчылыг суурга эмнелге хандырылгазының дугайында чоннуң дилээнге хамаарышкан черлер дыңнангыр болуру күзенчиг.

К. Сыргынай.

* * *

Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң Сесерлигде медпункт ажылдавастаандан бээр эдээн үр апарган. Аңаа ажылдап турган А. Г. Чащина медпунктуну шоочалап каапкаш, көжүп чоруй барган. Оон ужурунда ында чурттакчы чон аарыг-аржык болган таварылгада Кызыл болгаш Туран хоорайларже чоруп, бергедээшкинге таваржып турар.

Оон аңгыда малчыннарның медицина хандырылгазы онза багай.

Б. Седен.

Хожудап турар

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырының хойжулары мал чеминиң белеткелинде шадыычы ажылдап турарлар. Хойжуларның сигенчи бригадалары беш кезек черде. Сөөлгү беш хонуктуң иштинде олар ниитизи-биле 130 тонна сигенни Сүүр-Тей, Даг-Аразы, Кара-Хову, Ак-Хем деп черлерге сараттаан. Бригадаларда хол кадыры-биле сиген кезикчилери: Т. Сандак, М. Арапчор, Т. Дүрбүн, Д. Маадыр-оол, М. Дегүт-оол, сараат салыкчылары: Ы. Сарым-оол, Б. Өкзөн, Д. Ойбаа болгаш өскелер-даа хүн нормазын 120 — 130 хуу күүседип, сигенчилер ортузунда калбарган чарыштың мурнакчылары болуп турарлар. Сигенчилер сараттарны тургуспушаан, оларның кажааларын база түдүп эгелээн.

А. ТЮЛЮШ.

Кызылдың тудугжулары

Тудугжу Ховалыг Лопсан (оң талазында) дөрт чыл бурунгаар Кызылдың тудугларынга ажылдаары-биле чедип келген. Баштайгы үеде тудугга ажылдаары аңаа берге турган, ынчалза-даа мергежилдиг ажылчын тудугжулар эш Ховалыгга дузалап, бир дем-күш-биле найыралдыг ажылдап турганнар. Ам ол, тудугжуның тускай мергежилин чедип алган, эш Воробьевтуң удуртуп турары тудугжуларның комплексилиг бригадазында ажылдап турар. Бо бригада коммунистиг күш-ажылдыы деп ат дээш демисежип, айның ажыл планын ажыр күүседип турар. Эки ажылы дээш Ховалыг Лопсан «Коичуг эки тудугжу» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан.

Өске бир тудугжу — Карай Болаш-оол бо-дур. Ол, Кызылдың эът комбинадының тудуунда ажылдап, эш Чертовка удурткан бригаданың мурнакчыларының санында кирип турар.

Фотолары В. ЛУТКОВ биле А. НУГУУРАКТЫҢ

ТЕЛЕГРАФ — ДАМЧЫДЫП, ДЫҢНАДЫП, МЕДЭЭЛЕП ТУР

Загребда делегей ярмарказынга ССРЭ киржир

МОСКВА. (СЭТА). Делегейниң чанчыл болган ярмарказы сентябрьниң бирги чартында Загреб хоорайга (Югославия) ажыттынар. Ол ярмаркага Совет Эвиледи он бирги удаа киржип турар.

Совет Эвилелиниң улус ажыл-агыйын, эртемни болгаш культураны хөгжүдер талазы-биле чедиишкиннерин совет делгиирге бүгү талазы-биле илередип көргүзер. Ярмарканың көрүкчүлери металл кестирер чаа станоктарны, пөс-таавы болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын, үлетпүрүүн янзы-бүрү адырларынга хереглээр автоматтарны, дарган-пресс болгаш өрүмнээр дерилгени көөрлер. Оптиктиг приборларны, калбак хереглелдиң барааннарын, пөстерни, ус-тывыш кылыгларын, орус, серби-хорват, англи, немец болгаш француз дылдарга номнарны база делгеп тургузар деп турар.

ССРЭ-ниң атомнуг энергияны ажыглаар талазы-биле Күрүне комитеди ярмаркага эң-не баштай киржир. Комитет ядролуг физиканың янзы-бүрү приборларын, атомнуг электростанцияларның болгаш реакторларның схемаларын, майык-хевирлерин, макеттерин көргүзер.

ДАЛАЙ ӨРТЭЭЛИНДЕ

Архангельскиниң далай өртээлинде хөлдүг. Арктика суубиле чоруурунуң кидин өйү. Заполярьениң ажыл-шичилеринге чүктерни: чем аймаан, үлетпүр барааннарын, эм чүүлдерин болгаш эмнелге херекселдерин, тудуг материалдарын он-он суднолар оон чүдүрүп алгаш чоруп турар.

Соңгу чүктүң чүдүрүкчүлери ол судноларны эң-не дүрген чүдүрер дээш демисежип турарлар.

ЧУРУКТА: Архангельскиниң далай өртээлинде. Норильскиниң металлургич комбинадынга хереглээр бус котёлдарын «Подольск» деп суднога чүдүрүп турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бир шаажылакчы өскезин солуп турар

ПАРИЖ. СЭТА-ның корр. Ю. Лопатинниң дамчыдып турары болза:

Мурнундагы гитлержи генерал Ганс Шпейдель 6 чыл дургузында ээлеп келгени, НАТО-нуң каттышкан курган чер шериглериниң командылакчызы албан-дужаалдан халашкан. Моон соңгаар Шпейдель атлантика камгалалының, айтырыгларының талазы-биле ГФР-ниң чазаның тускай төлээлекчизиниң хүлээлгезин күүседир апаар.

Ынчаарга оон-унуп чорутканынан чүү-даа өскерилбес, ол кончуг нацисчи дүржок идегетке төлептиг халакчыны — база-ла ол ышкаш дайын херектени, өзулуг гитлержи генерал фон Кильмансегги НАТО-нуң чагырыкчылары дилеп тып алганнар.

Француз генералдарның НАТО талазы-биле өңнежип турары чүү кижил ол? Ол дугайын дараазында чүүлдер херечилеп турар. Ол шаанда гитлержи кол штабтың офицери турган. Францияны немецтер эжелеп турган үеде удурланыышкынның киржикчилеринге удур хөделиишкиннерге ол киржип турган, а оон баштап турган кезээ тайбың чурттакчы чонну ааратанзыг өзу-биле аажылап, өлүрүп турган.

Деголльчу чазак ону томуйлааныга удурланыышкын кылырын безин орадлашпаан-дыр деп, «Юманите» солун киленнээшкин-биле бижээн.

Чөпшээрешпээннер

ТОКИО. (СЭТА). Японияның алды эң улуг металлургия компаниялары кан хоолайлар бүдүрер талазы-биле заводтарны шинчилеп көөр дээн америк төлээлерни Японияже киирзин дээн АКШ-тың негелдезинден ойталаан. «Боттарывыстың бүдүрүлге талазы-биле чажыттарывысты америк үлетпүр эдерилерге ажыдып бербес бис, бистиң иштики херективиске оларның холгаарлашкынын болдурбас бис» — деп, ол компанияларның төлээлекчилери медеглээн.

Америк үлетпүр ээлери үлетпүр чажыттарын билип алырын орадлажып турарлар деп, «Иомиури» солун бижээн.

А. Карьялайненнин чазаа албан-хүлээлгезинден дүшкен

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның премьер-министри Ахти Карьялайнен август 30-де республиканың президентизи У. К. Кекконенге чоораан болгаш чазактың албан-хүлээлгезинден дүшкениниң дугайында медеглелди аная кылган.

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Карьялайненнин чазаның албан-хүлээлгеден дүшкенин Финляндияның президентизи У. К. Кекконен хүлээп алган. Чаа чазакты тургузарынга чедир бодунуң хүлээлгелерин күүседирин Карьялайненден Кекконен дилээн.

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң культура ажылдакчыларының семинары

ХАБАРОВСК. (СЭТА). РСФСР-ниң Культура министерствозунуң организастааны көдээде культура бажыңнарының, методиктиг кабинеттернин ажылдакчыларының үш хүн үргүлчүлээн зона айы-биле чогаадыкчы семинары бодунуң ажылын чоокта чаа Хабаровскиге доскан. Чөөн Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүң 12 крайларының болгаш областарының төлээлекчилери СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерибиле холбаштыр, культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылчорудулгазының баштайгы түннелдерин чугаалажып көрген.

Семинарның киржикчилери Хабаровск крайның культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылының дүржулгазын сонуургал-биле танышкан. Көдээ ажыл-агый, техниктиг, медицина болгаш эртем-тайылбыр номнарын көжер библиотекажыгаштарны дамчыштыр тарадырын ында организастаан, ол библиотекажыгаштарны агрономнар, эмчилер, өске-даа тускай эртемниглер баштап турар. Ол инициативаны РСФСР-ниң Культура министерствозу үүлдүг деп санаан, ам ындыг көжер библиотекажыгаштар крайда 379 хире болуп турар. Көдээ культура албан черлеринде профессияларны дакпырлаары кадбаа-биле нептерээн. Ам клуб эргелекчизи — библиотекарь, киномеханик — клуб эргелекчизи, кино-механик — массачы кижилерге бо-ла ужуражып болур болган. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң соонда көдээ район бүрүзүнүң төвүнге планетарий, хандыкчыларның киностудиязын, фонотеканы тургузарын шиитпирлээн. Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге тематиктиг радио кежээлери солун болуп турар.

Семинарның киржикчилери хоорай чанында Вязимск районга чоораан. Аная баргаш, олар крайда база бир эң дээре клубтуң ажылының дүржулгазы-биле танышып, бот-тывынгыр уран чүүлдүң концертин көрүп база чугаалашканнар.

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

КАРАНДАШ БҮДҮРЕР ЧЕРДЕ

Карандаш-биле чүве бижип билир кижи бүрүзү оон кырында чүү бижип кааны, өскээр чугаалаарга, оон паспорту-биле таныш эвези билдингир болгай. А ону сонуургап көрген кижилер «Чехословакияда «Кох-и-Ноор» фабриказынга кылган карандаш» деп бижип кааның эскерген боор.

Бо одуругларның автору шаанда ол бүдүрүлге черинге баар аргалыг болган. Оон турар чери — мурнуу чүкте чех хоорай Ческе-Будсёвице. Баштайгы карандаштар 100 чыл бурунгаар кылдынган-даа бол, фабриканың өзулуг күш-ажылчы алдары, бүгү делегейге сурагжааны дайын сөөлү чылдарда болган. Амгы үеде бо фабрика Чехословакияның хосталганы 1945 чылга болаарга, оон 4 катап хөй продукция бүдүрүп үндүрүп турар. Карандаш бүдүрүлгези автоматчыттынган. Автоматтыг шугумну башкарып турар ийи аныяктар коллективи чаңгыс ээлчегниң дургузунда ийи мун хевирниң 172 мун карандаштарын берип турар. Бо дээрге өзулуг карандаш ээлээн оран болур. Маңаа чүү көрбес дээр боор: бүгү делегейге сурагжаан цангылыг карандаштар «Версатилдер», автоматтыг, школага хереглээр будуктуг, техниктиг, 64 өңчүзүннүң өңнүг карандаштары дээш оон-даа өске хөй-хөй карандаштар бар.

Карандаш кылып турар кижилер бодунуң хөрээниң мастерлери. Оларның хөй кезин карандаш бүдүрүлгезиниң хоочун ажылчыннары боон турар. Оларның кылганы чараш-даа, шынарлыг-даа. Мындыг таварылга солун боон турар: Юрий Гагарин Черни долгандыр чаа-ла ужудун доозупкан турда, Прагага маадырның болгаш оон кораблин дүрзүлээн карандаштар шагда-ла саттынын эгелээн турган. «Кох-и-Ноор» фабриказының дүрген үндүрген ол карандаштары үнелиг белек болган.

Фабриканың кылган үүлү делегейниң барык-ла бүгү чурттарынче тарап турар.

МИХАИЛ НИКИТОЧКИН, СЭТА-ның корреспондентизи.

Чурукчу тараачыннар

Югославияның автономнуг крайы Воеводинде Ковачица деп суур — чуртта болгаш даштыкыда белик үнелээшкинни алган чурукчу тараачыннарның төптериниң бирээзи. Боттывынгыр уран үүлдүң көдээ ниитилелинде элээн каш чылдарның дургузунда ыры-музыка, сонуургал театрының, библиотеканың бөлүмнери, а ол ышкаш бот-тывынгыр чурукчуларның 10 чыл бурунгаар үндезилеттинген, хөйге билдингир бөлүмү ажылдап турар. Ол бөлүмде оон хоочун ажылдакчызы бежен харлыг Мартин Биреш, Мартин Йонаш, Ян Князович, Ян Стракушек, Ян Венярски, Андрей Венярск базы Павел Хрк олар ажылдап турар.

ТАНЮГ агентилелиниң корреспондентизи З. Златанович Ковачицага чоорааш, бот-өөредилгелиг чурукчулар-биле чугаалашкан.

«Онзагай хөөн кире бергеш, катап сагыш-сеткилимнин ханызында кандыг-бир күш мени бийирже чаягаар идип турар, шак ындыг өйде меңээ чурууру онза чиик апаар деп, Мартин Палуша чугаалаан.— Мени бойдусче, кудумчуже, оон бажыңнарынче тыртылдырып турар апаар. Бистиң хүн бүрүдеги амыдыралывысты мөңгежидип турасхаадыры меңээ күзенчиг болу бөөр.» Ол чурукчулар боттарының чогаалдарының сүүзүү кылдыр көдээ чурттарганы ап турар. Оларның чогаалдары чүгле белик шылгарал-биле болгаш билдилиг техника-биле ылгалып турар эвес, харын маргылдаа чок херек кырындагы амыдыралчы чурумалды тода бижип көргүскени-биле ылгалып турар. Ол чурукчуларның чогаалдары арай чевен болгаш мергежил чок хевирлиг болза-даа, олар кезээде сеткилди хөлзедип турар.

Ковачица суур — Воеводининиң байлак үнүштүг оргулаажында. Чурукчулар бо хүннерде Югославияда бир дугаар чурук галереязы бар ындыг школалыг. Ындыг школалар Югославияда чаңгыс эвес, бо школа оларның эң эныя-дыр.

Хорватияның Хлебино суурда бүгүдеге билдингир чурукчу тараачыннар Иван Генералич болгаш Франьо Мраз оларның ажылдап турары шаандакы школа бар, а Даллиацияның Доне Доце деп черде сураглыг мастер Петар Смачичиге удурткан ыяштан хевирлер кылыр мастерлер бар.

Югославияның бот-өөредилгелиг чурукчулары улуг нуруузунда-ла чер ажылдыглар. (СЭТА).

Африканың амыдыралында чаа үүлдер

УДУРЛАНЫЫШКЫН БОТТАНЫЫШКЫНДА

Аддис-Абебага болган конференцияның шиитпирлеринге дүүштүр Африканың хамаарышпас чурттарының хөй нуруузунуң чарлаан удурланыышкынының түннелинде, Мурнуу-Африка Республика-биле ол чурттарның садыглажылгазы дыка кызырылган. Мурнуу-Африка Республиканың медээлерин өзугаар алырга, 1963 чылдың бирги кварталында Каттышкан Араб Республика-биле садыг бүрүү-биле соксаан. КАР бодунуң бүгү чагыгларын күш чок болдурган. Танганьикаже, Конгоже, Угандаже, Сенегалче, Кениже мурнуу-африка барааннарны үндурери эң эвээш хемчээлдеринге чедир кызырылган.

Мурнуу-Африка Республиканың ужар чүүл транспорт компаниялары мурнунда соңгу-африка чурттарны дамчыштыр Европаже ужудуп эртип турган оруктарын далаш-биле өскертир ужурга таварышкан, чүге дээрге, Мурнуу-Африка Республиканың самолёттарынга Алжир, КАР, Судан, Эфиопия, Ливия, Мавритания боттарының агаар оруктарын ажыглаарын хоруудаан. Мынчангаш Иоганнесбургтан Европага чедир чаа орук бүдүн чартык катап ырак болур.

БИЖИК БИЛБЕС ЧОРУК-БИЛЕ ДЕМИСЕЛ

Эфиопияның чазаа бижик билбес чорук-биле демиселдин калбак кампанилязын чайгы үениң дургузунда чоруткан. Чүс-чүс эки-турачылар чурттун эң ыракы булуңнарынче чоруткан. Ам Эфиопияда эге болгаш орттумак ниити өөредилге школаларының 8 мун хире санныг башкылары бар.

БАШТАЙГЫ ҮНДҮРҮЛГЕ

Нсуккада (Нигерия) Чөөн-нигерия университетти бо чылын дээди эртемниг специалистер бир-ле дугаар доозун үнген. Чаа өөредилге чылында бирги курска 800 кижини хүлээп алыр, ол болза университеттің бүгү курстарында ам өөренип турар бүгү студентилерниң саны-биле барык деп болуру ол. Көдээ ажыл-агый, инженер, педагогика факультеттеринге эң хөй санныг студентилерни хүлээп алыр деп турар.

ССРЭ-НИҢ ДУЗАЛАМЧЫЗЫ-БИЛЕ

Сомалиде күчүлүг радиостанцияны совет тускай эртемниглериниң дузазыбиле тудуп турар. Радиостанцияның кол бажыныныңтаваанга баштайгы дашты байырлал өзузу-биле чоокта чаа салган.

Баштайгы дашты салып турда чүве чугаалаан Сомали Республиканың сан министри А. Аден дузаламчыны көргүзүп турары дээш Совет Эвилелинге өөрүп четтиргенин илергейлеп, күрүнеге күчүлүг радиостанциязының аажок улуг-биле негеттинин турарын айыткан.

ХАМААРЫШПАС ЧОРУКТУ НЕГЕП ТУРАР

Африкада француз эжелелде турар Коморск ортулуктарның (оларның девискээри 2.171 дөрбелчин метр, чону 182 мун кижи) чону хамаарышпас чорукту тыпсырын негээн.

Коморск ортулуктарның хосталгазы дээш демиселдин Комитединиң медеглелинде чугаалап турары болза, француз империалистерниң туразында аажылап келгениниң 122 чылдарының сөөлүнде, чуртта электридаа, чаңгыс-даа ортумак школа чок болуп турар. Кара чаңгыс эмнелге чери чүгле колонизаторларны эмнеп турар. «Коморск ортулуктарның улузунуң национал-хосталгалыг демиселин базарынга ажыглап турар» Майотта ортулукта америк шериг базазын узуткаарын Комитет база негеп турар.

ПЛАННААШКЫН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СЕМИНАР

Алжир Республиканың чаза экономиканы планнааларының улуг ужурдузазын үнелеп турар. «План чокка социалистиг экономиканы тургузар дугайын бодап болбас» деп, алжир премьер-министр Бен Белла медеглээн.

Эргелеп башкарарының болгаш хөгжүлдениң чазак институду семинарны чоокта чаа эрттирген. Бир неделя дургузунда күрүне аппарадының, үлетпүрүн, профэвилел организацияларының болгаш национал-хосталга фронтузунуң харыысалгалыг ажылдакчылары амгы Алжирниң байдалдарында планнаашкынының тодаргай айтырыгларын, капитал салыышкыннарның хемчээлдерин, даштыкы садыгның ролюн болгаш өскедаа айтырыгларны чугаалажып көргген. Даштыкы чурттарның элээн каш көскү экономистери, оон иштинде Куба Республиканың үлетпүр министри Эрнесто Гевара, Польша Улус Республикадан келген профессор Бобровский, ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның планнаашкын талазы-биле тускай эртемниглери семинарга киришкен.

(«ПРАВДА» СОЛУНДАН).

ШООДУГ ЧУГАА

Өөдежок анчы

Өөдежок анчы!.. Шынап-ла, өөдежок шола-дырам. Та чүге ынча дижи берген чүве ийик. Анчылар оон адыгдаа адавас, анаа-ла «Өөдежок анчы» дижир. Ынча дээрге, оозу ажыныр, хорадавас-даа. Пат-ла шоюгуп калганы ол чүве ийикпе, азы үндезин барымдаалыг болурга, «шын чүве черле шын» дижири ышкаш, аңаа чөпшээрежип турары ол чүве ийикпе, пат-ла кайгамчык, «Хат чок болза, сиген бажы шимчевес». Сылдаг чок болза, шола-даа кайын тыптып келир деп. Че, ол-даа хамаан эвес, шола шолазында-ла ыйнаан, харын

Ол үргүлчү-ле аңнаар. Ынчалзадаа оон кажан-бир шагда аң азы куш өлүргенин кым-даа көрбээн. Ажыт-чажыт чок сөглээрге, чүүдаа өлүрүп чадаан кижи-дир ийин. Ан көрүп каанда, сугда ыяш дег сирилеп, кавылап, девидей бээр. Анга чоокшуладыр кедеп келбейн, а ырактан-на шурадып боолаш, бирде чазыптар, бирде бакка адар. Оон аннап чораан черинге бертик-бежел, балыг-бышкын аңнар, куштар эйлерик арткылаар. Ол аңнаашкындан келгеш, «ынча аттым, ындыг-ындыг аңнарны бакка аттым, албаза-даа алганзыг кылдыр аттым» — деп, мактанып олурда, олчалыг анчылардан безин арта бээр болдур ийин.

Суг куштары аңнаарының сезону эгелээнде, Өөдежок анчы база-ла өдүректээр дээш, анчылар-биле кады чоруп каап-тыр. Савыйтыр удуп каапкан карактарын холу-биле чода тудуп, эртеиги даң ханазында куштар үнү дыңналып турар шынааже, хөкпеңнедип чорупкан. Серин, шык агаарны тынарга магалыг болган. Даң ханазы чаа-ла чырып кел чыдар, шыпшыңы аажок. Кырында чуга туман турнугуп турупкан тулаада куштар чир-шоң дүжүп, алгыржып турган. «Ам черле куруглавас боор мен» кылдыр бодап. Өөдежок анчы шөшпүртүп олурган. Баштайгы боо даажы тулааның бир ужунда чаңгыланы берген. «Өске анчылар аткан санындала ап үнер — деп, Өөдежок анчы чугаланган.— Мен кезээде-ле чүге куруг үнер кижи боор мен? Эрткен сезонда шуут куруг болдум. Бакка атканым хөй, канчап өлбестей берген куштар ийик».

Хүн бакылап келгенде, боо даажы улажып турар апарган. Өөдежок анчы «мен чоонгаа мен!» дээш, дээрде оранчок ужуп эртип чыткан куштарны үш улай дааштаан. Оон эгелеп-ле улаштыр аткаш турупкан. Хөл ортузунда ырак өдүректерни-даа, ыракта ужуп эткен кастарны-даа тутсуп-ла турган. Хөлде өлүрүп өдүректер ону кыжырып, кочулаан чүве дег, чүгле силгиленип каар. Анчының холу ажыш дээн, ам көрүп кээрге, боозу мырыңай изий берген болган. Шак ынчаар-ла хүнзедиг «шурадып» келген. Чүс ажыг октан каш-ла борбак арткан, а өлүргеи олча чок, он шаа кушту бакка аткан.

Өөдежок анчы хүнзедир дааладыр келгеш, могал-турупкаш, ээп чорупкан, Долгандыр хыыргыыш үнгеи бичии оялчык кыдыында бичежээк, куу өдүрек чылбыйтыр хоруй берген, чылар-чылбас эштип чораан. «Чыткан теве аксынга каңмыыл киргеи» деп чүве бо-ла-дыр» — дээш, Өөдежок анчы хыыргыыш артындан кедеп келген. Өдүрек хыыргыыш аразында кыстына берген олурган. «Менден чайлап кай баарыл, бо!» — дээш, чык-ла кылган. Өдүрек салбаш кылынгаш, бичии чыла берген. «Ам база бакка дээптери ол бе?» Катап аткан. Ушпас-даа, кыжыраан чүве дет, бичии шимчеп каар. Боозун октап алгаш, харап көөрге, өдүрек ам-даа олурбушаан. Чык-ла кылган. Көңүс тооваан. Кавындылапкан. Улам-на хыыргыыш аразынче сыыны берген.

Саадаан ужеттинерге, огу чок төнгеи! «Ам канчаарыл! Бо өдүректи канчап каар боор?» «Думчукка тулганда быаза сугжу» дижири ышкаш, Өөдежок анчы черде даштар тып алгаш, өдүрекче чоокшуладыр кедеп келгеш соп эгелээн. Октаан даш чанынга дүжерге, өдүрек меңнээн дег, чүгле сырбаш кыныып каар. Чеже соккулаар боор, Өөдежок анчының холу аарып келген. Пат-ла чөгел төөнүп, көк суг дүжүп, турупкаш, «ушса ушкай аан» дээш, өдүректің чанынга чеде берген. Шагда-ла хартыга теп чээн өдүрек сеги хыыргыыш аразында ылдыртына берген, суг-биле кады чалгып турган.

Дүрзүзү оскундурган, курутлаан Өөдежок анчы ол-ла чораааш, бир анчыга ужуражы берген.

— Олчан кайыл? — деп, демгизи айтырган.

— Албаза-даа алганзыг кылдыр аткыладым-на!

— Ол чүү дээрин ол?

— Он ажыг өдүректи бакка аттым — деп, Өөдежок анчы мактаанган.— Даманы сыйык, шеселей болгаш сербээ дегген өдүректер-ле эңмежок, Кулугурлар алдырбайн барды! Дөмейле, черге өлүрлер ийин оң...

— Ынчаарга силер өзулуг төтчеглекчи ышкажыңар чүл!?

— Чүге төтчеглекчи боор? Сезон ажыттынган-дыр.

— Сен хамык куштарны бакка аткаш, кымга-даа ажык чок кылдыр черде каап турар-дыр сен. Ол дээрге хора чедирген чорук-тур. Ындыг болган төлөөде, силерге акт тургузар апаар-дыр — дээш, демги анчы инспектор анчы билелии Өөдежок анчыже сунган.

Хөөреп турган Өөдежок анчының үнү читкен. Туралыг-туражок-даа болза, актыга ат салыр ужурга таварышкан...

Шынап-ла, өөдежок анчы дыр дээрзинге ам-на бүзүрээн боор силер, аа?

А. КУЛАРОВ.

МОСКВАДАН КЕЛГЕН АРТИСТЕР

Дүүн бистиң республиканың пайысылалынын театржы хөй-ниитизи Москваның Күрүнеиниң академиктиг Улуг театрындан келген артистери Кызылдың аэродромунга уткуп алган. Уткуп алганнарның аразында республиканың партия, совет ажылдакчылары, артистер болгаш өскелер-даа тургулаан.

Келгеннерниң аразында РСФСРниң алдарлыг артистери М. Боголюбская, Н. Симонова, Ю. Горман, М. Редкина болгаш өскелер-даа бар. Оон-биле кады артистерниң оюннарын үдээр виолончелист, скрипач, фортепьянчы кижилер бала бар.

Келген эргим аалчыларга оларны утказынар кижи бүрүзүнге диринг чечектерни тудускулаан. Артистериниң составында — 13 кижи. Ол бөлүктүң удуртукчузу Н. Л. Мильдонуун аная чугаалаары болза:

— Бисти чылыы-биле уткуп алганынга четтирдивис. Кызылчыларны сонуургадыр дээш, кызымаа-биле ойнап бээр бис. Оон-биле кады, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш чорулар ажылдарывыстың талазы-биле алырга. Силерниң-биле бистиң сорулгавыс чаңгыс болгай, ол сорулганы кады алдарлыы-биле күүседир бис.

Келген артистер Кызылга концерттерин бөгүндеи эгелээш көргүзе бээрлер.

С. САЛЧАК.

Чечектер делгелгези

Эрткен дыштаныр хүнде хоорхуускомнуң организастап, удуртканы-биле Кызылдың Гастелло аттыг парыгынга хоорайның чечектер делгелгези ажыттынган. Аная хоорайның албан организация черлери, школалар болгаш чурттакчылары киришкен. Делгелгени хоорхуускомнуң даргазының оралакчызы эш М. Попова ажыткан. Делгелгениң киржикчилеринге ол байыр чедиргеш, бо хүндүлүг ажылынга моон соңгаар улам-на чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Киржикчилериниң санының өскени болгаш делгээн көргүзүг талазы-биле моон мурнунда болуп эрткилээн делгелгеден бүгү-ле талазы-биле эки-жээни ол делгелгеден илдеп. Курбанк, Чаагайжыдылга конторазы, Пенсионерлер чөвүлели болгаш өскедаа организациялар янзы-бүрү сорттарның чечектериң эккеп делгээн.

Делгелгениң лентазын үзе кескен соонда, хөй чон оон девискээриниң иштинче кирипкен. Кайнаар-даа көөрге, кижилериң чарылбас өннүктери — алдын шокар, айыран каас чечектер, оларның ароматтыг чаагай чыды ол бүгү девискээрни долган. Бойдустуң бүдүмелинин чаражынга хаара туттурган хөй чон чечектерже көрүп, оларны өстүрген кижилерге өөрүп четтиргенин илередип турганнар. Кижи бүрүзүнүң арнында өөрүшкү, магадал чайнаан. Ол үеде чаап келген чаъс безин көрүкчүлерни оон үндүрүп шыдаваан.

Делгелгеге аныяк болгаш хоочун садчылар өстүрген чечектериниң янзы-янзы сорттарын чонга бараалгаткан. Көрүкчүлериниң сонуургалын Анна Александровна биле Исаак Карпович Куприенколарның көргүзүглери хаара туткан. Олар делгелгеге яблоктарның дөрт сорттарын, слива, вишня, ранетка, лимон, инек-караа, сара кадын аккеп салган. Олар бо кат-чимистерни Кызылда боттарының садында өстүрүп турарлар. Ол дээрге Тывага кат-чимистиг салтарны кижи бүрүзү өстүрүп болурунун көскү херечизи-дир.

Сентябрьнын баштайгы хүннериниң бирээзинде делгелгенин түннелин үндүрүп, кайы коллектив, кымнар эки черни эдээнин аная илередип, типлекчилерге өртектиг шаннадларны, макталга бижиктерни тывыскан.

Д. КАРА-ООЛ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур, кыска чаашкыннар чаар. Хат өй-тавында. Агаарның температуразы: республикага — 13 — 18, а Кызылга — 14 — 16 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ОЙНААШКЫН ТИРАЖЫНГА КИРЖИҢЕР!

Акша-бараан лотореязының 30 кепеек өртентиг чаңгыс биледи-биле «Москвич» деп чиик автомашинаны азы «Планета» деп мотоциклди, пианинону азы холодильникти, даарыныла база хеп чуур машинаны болгаш өске-даа үнелиг эт-херекселдерни ойнап ап болурун билир болгай силер.

Тиражка 2.800.000 ойнаашкыннар таваржыр, оон иштинде 1.521.230 рубль түннүг 18.270 эдилел-херекселдер ойнаашкыннары, 3.728.770 рубль түннүг 2.781.730 акша ойнаашкыннары бар.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаанын бүдүрүлгелериндеи, кинотеатрларның, клубтарның, автовокзалдарның болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

Ойнаашкыннарның тиражы 1963 чылдың сентябрь 8-те Калинин хоорайга болур.

Хамаатылар! Лотерея билеттерин садып алынар!

Ойнаашкыннарның тиражынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Чеделээн дидиннер» 10, 12, 2, «Оларга дээр чагыртып турар» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дайынның оруктарында» 11.15 1.15, «Каин XVIII» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өг бүленин чажыды» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чоокшулашпас» (2-ги серия) 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Чоокшулашпас» (1-ги серия) 5, 7, 9 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шегинкин-Кравченко кудумчузу бажы, № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24—63, редакторнуң орааалчызының болгаш харыысалгалыг лежурныйның 35—24, пропаганда киллизинин 23—54, харыысалгалыг секретарының 23—35, көдээ ажыл-агый киллизинин 25—38, партийжи амыдырал киллизинин 37—13, иштики информация киллизинин 20—60, чагда болгаш совет тургузуг киллистериниң 21—27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22—64, бухгалтериянын 31—75, корректорларның 21—47. Солун келбейн барганда 32—75 телефонче болгаар.

ТС—01314. Культура министерствозунуң типографиязы